

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA ALS OG SUNDEVED

VI. HEFTE

**UDPLUK AF EGEN SOGNS
HISTORIE OG FOLKEMINDER**

AF

J. RABEN

under Medvirkning af Jørgen Nielsen, Guderup.

Særtryk af Sønderborg Social-Demokrat
Sønderborg 1932.

Kirkestaldene ved Egen Kirke.

Sognets Oldtidsminder

Ej om Strid skal Dyssen minde,
nej, den lyser Fred! —
Gid jeg selv maa Vejen finde
til et Hvilested,
som mig rette Hvile være
som vor Efterslægt vil ære!

(Erik Stubbe).

I Egen Sogn kendes ca. 105 jordfaste Oldtidsminder, foruden de ca. 110 Grave, der findes i den til Sognet hørende Del af Nørreskoven. Den overvejende Del af Oldtidsgravene ligger som overpløjede Højrester paa Markerne. De fleste Grave ligger i Sognets østlige Del, omkring Dyndved og Stolbro.

Omkring Egen By ligger 11 overpløjede Høje, iblandt disse nævnes »Gallehøj«, »Bjerre«

paa Hans Bondes Mark. »Brandhøj« og »Kunshøj« syd for Byen. Paa Kirkegaarden ligger en Helleristningssten ved Kirkegaardsdiget mod Nord, nær Indgangen. Den har godt en halv Snes skaalformede Fordybninger. En anden Skaalsten staar som Ledsten ved Indkørselen til Jørgen Lauritzens Gaard i Dyndved. Ved Vejen fra Dyndved ned til Stranden ved Katholm ligger en Del overpløjede Høje, af hvilke flere har Navne som »Gravshøj«, »Lillehøj« og »Skulderhøj«.

I Grusbankerne nede ved Stranden foran Katholm paa »Vindshøj« og »Snækkebjerg« er flere Gange kommet menneskelige Skeletter frem ved Grusgravningen. Det er Grave fra Vikingetiden. Ligene har været begravet i Trækister og som Gravgoods har man et par Gange fundet en lille Jernkniv. I en Grav, som Museet paa Sønderborg Slot undersøgte i September 1926, var en stor Egepæl nedrammet.

Da en ældre Mand, som var tilstede, saa Pælen, udbrød han: »De e den Pæl Havnbjerre Præst slow egymmel e Spøgels«. — Denne Bemærkning knytter sig til et gammelt Sagn. Her drev en gammel Mand, der altid bar sit eget Hoved under Armen, sit Uvæsen. Mange har set ham, men hvad han ellers tog sig for, ved man ikke mere. Omsider lykkedes det Havnbjerg Præst at faa Spøgelset »manet og pælet«. — Pælen var rammet ned mellem Skelettets højre Arm og Bryst. Graven var, ligesom de andre fundne Grave paa Stedet, fra Vi-

kingetiden, med en Jernkniv som Gravgods. Det var et ejendommeligt Tilfælde, at Pælen netop var rammet ned igennem Skelettet.

Nord for Landevejen mellem Dyndved og Stolbro ligger den overpløjede »Løghøj« med to andre Højrester og nord for disse de tre »Gudshøje« og »Brandbjerg«. Ved Vejen, som derfra fører ud mod Dyndved og Stolbro Skove ligger en Række Høje, alle overpløjet. I den første »Mølhøj«, blev der omkring 1905 fundet et 70 cm. langt Broncesværd, som blev solgt og nu er havnet i Berlin. Andre Høje kaldes »Arrehøj« og »Tollesbjerg«. I Skovene ligger flere Megalithgrave, baade Lang- og Runddysser. I Flinteslund ligger to ret anselige, men udgravede Rundhøje. Danske Oficerer har udgravet dem i 1864, da de laa i Kvarter i Stolbro. En lille Høj, som Skovvejen delvis fører over, kaldes »Fukkeshøj«. I Nærheden ligger en Langdysse, 31 m. lang og 15 m. bred. Enkelte Randsten er bevaret. Et Dyssekammer i Højens Midte er ligeledes udgravet af danske Officerer i 1864. Paa Markerne mod Augustenborg Fjord — mellem Stolbro og Ruglykke findes flere overpløjede Høje, en overpløjet Langhøj kaldes »Kisthøj«. Et par mærkelige Smaahøje ligger ude paa Stolbronæs. En Høj i Skoven er bevaret.

Øst for Elstrup ligger »Fire Høje«, kun den ene af dem er bevaret som Højrest. Lidt nærmere Elstrup ligger den overpløjede »Sillegrønshøj«. I Skoven Sjellerupholm ligger 5

Gravhøje, og 7 Høje findes ved Elstrup Skov: »Hønshøj«, en Høj i Claus Jørgensens Abildgaard og en anelig Høj i Skoven; fire er overpløjet. I Sjellerup ligger »Daahøj«, næsten udjævnet. 1925 tog Ejeren, Chr. Jørgensen en Mængde Sten ud fra Højen. Der fandtes to tyknakkede Flintøkser. Mellem Sjellerup og Nørreskoven ligger 11 overpløjede Høje; tre paa »Højsager«, en hedder »Banhøj«, andre ligger paa »Gravlykke«.

J. Chr. Moos' Grusgrav ved Bostevraa fandtes 1931/32 en Del Skeletgrave fra Vikingetiden.

I den til Egen Sogn hørende Del af Nørreskoven kendes 110 Oldtidsminder; deraf er ca. 30 Megalithgrave, Lang- og Runddysser. I Skovens vestlige Del ligger de fleste Grave omkring Skovfogedgaarden Nygaard. Sydfor Gaarden, i Distr. 32, ligger en Smaahøjegruppe paa 14 Smaahøje, mærkelige, til dels stærkt stensatte Tuegrave. En ret betydelig Langdysse ligger i det saakaldte »brede Hjørne«. Den er 45 m. lang, 11 m. bred og 1,5 m. høj, omsluttet af 43 Randsten. 3 Stenkamre er ødelagte, et fjerde helt udgravet. Ved Nygaard, nær Havet, ligger mange nævneværdige Gravhøje. En Helleristningssten med rigelig 60 skaalformede Fordybninger ligger i Distr. 31. Ved Sjellerup Grusvej ligger »Sandagerbjerg«, en nu stærkt medtaget Langdysse. Den er 32 m. lang, med to ødelagte Dyssekamre og enkelte Randsten. Dens Beliggenhed er til Trods for

Ødeæggelsen ret imponerende. Det ene Dyssekammer har et indvendigt Maal af $2,5 \times 1,7$ m.

Et par stor Høje ligger i Nærheden af Helvedgaards Voldsted. De fleste Grave findes dog omkring Østerholm og i Havrekobbel. Her finder vi næsten udelukkende Megalithgrave. Kørevejen fra Østerholm til Frydendal fører ind mellem smukke Langdysser, ved Troldhøjvej ligger »Troldhøj« og andre smukke Gravhøje. Den ene Langdysse ved Vejen er 38 m. lang og 12 m bred, med 36 store Randstene og et smukt aabent Dyssekammer. Et andet Dyssekammer er bevaret, Dækstenen er synlig. I Distr. 90, helt nede ved Stranden, ligger en ejendommelig Gruppe af ca. 40 Smaahøje, 4—6 m. i Tværmaal og op til 1 m. Højde. Højene bestaar mest af Smaasten, som er samlet fra Stranden. En Del af Højene er forstyrret. I Folkemunde og paa de gamle præjsiske Forstkort er denne Højgruppe benævnt som »Svenskegrave« og Sagn fortæller, at det er Grave fra Svenskekrigen. Det er Oldtidsgrave, som vistnok stammer fra den ældre Jernalder. — I en lille Høj ved Vejen mellem Skovløberhuset Bostedhus og Helvedgaard Voldsted fandtes omkring 1870 et Broncesværd.

Egen er det Sogn paa Als som gemmer de rigeste Oldtidsminder.

Egen Kirke.

Kirken, tidligere indviet til St. Morten, er en romansk Teglstensbygning med lige afsluttet Kor og tildels profileret Granitsokkel. Koret har en dobeblt Savsnitfrise. Mod Nord ses endnu to tilmurede romanske Vinduer. Skibets vestlige Del viser et Fremspring, den har oprindelig baaret eller skullet bære et romansk Taarn med Hjørnelisener og smalle Midtlisener mod Syd og Nord, hvis Underbygning har været dækket af to ribbeløse Krydshvælvinger. 1628 opførtes i Forlængelse af Koret et Gravkapel til Hertug Frederik af Nordborg. Det blev i 1813, efter at Kisterne var blevet overført til Nordborg, indrettet til Sakristi. Efter enkelte Kvadere at dømme, synes Gravkapellet at have afløst en Apsis (halvrund Korslutning).

Nær Skibets Vestende ses Tilmuringen af den gamle Nordportal. Sydportalen er forsvundet ved den 1797 opførte Tilbygning. I dennes Sydmur er indmuret et par Kvadere med Hjul-kors. Disse gamle kirkelige Mærker, som sidder i den tjærede Granitsokkel, har Menighedsraadet ladet rensede.

Sydskibet er bygget af Bygmester Carl Ulrich paa Augustenborg. Hans Vederlag var 1051 Rigsdaler. Bønderne maatte besørge Kørselen ved Byggearbejdet, Kaadnere og Inderster udførte Haandtjenesten.

1888 blev Kirken forsynet med et Spir. Kirkeuret blev skænket til Kirken 1884 af Aftægts-

mand Jes Hansen i Dyndved. Det kostede 1500 Mark.

Antageligt stammer Kirken fra sidste Halvdel af 12. Aarhundrede. Der har sikkert staaet en ældre Kirke paa Stedet og muligvis er den blevet ødelagt under det vendiske Overfald paa Als 1168, da mange af vore alsiske Kirker — dengang vel Trækirker, blev afbrændte og jævned med Jorden, som gamle Overleveringer beretter. — Er denne Formodning rigtig, maa det antages, at den ældste Egen Kirke har ligget paa den nuværende Kirkegaards nordøstlige Del. Der findes endnu gamle Granitfundamenter. Ved det Chr. Moos, Elstrup, tilhørende Familiegravsted er Graver Mygind et Par Gange stødt paa Fundamentet af Kampesten, ca. 75 cm bredt og 75 cm højt. Det strækker sig i Retning Syd—Nord, hvorfor det formodes at være af Kirkens Østgavl. Nu afdøde Gaardejer Jespersen, Egenmark, i sin Tid Kirkeældste, har for ca. 40 Aar ladet den Del af Kirkegaarden gennemarbejde og optaget en Mængde Sten fra de gamle Fundamenter, da det ofte var vanskeligt at faa Gravene gravet paa dette Sted. Da den nuværende Kirke ligger længere mod Vest, kan man ogsaa tænke sig, at den gamle Kirke er blevet staaende, indtil den nye var færdig.

1427 den 26. Juni bekræfter Paven Kirkens Anneksion til Ryd Kloster ved Biskop Nicolaus i Odense.

Alteret.

Altertavlen indeholder Bestanddele af en

sentkatolsk Fløjtavle. I Fodstykket er bevaret et Maleri fra 1575, forestillende Maria med BARNET, samt i Fløjene 12 udskaarne Apostelfigurer. I Midtskabet er indsat et Maleri fra Begyndelsen af 18. Aarhundrede. 1655 er tilføjet Vinger og Topstykke med et Maleri paa Kobber (Opstandelsen), indfattet i barokt Snitværk af Sønderborg-Arbejde. Alteret blev restaureret 1777.

Paa det murede Alterbord to Par Stager, den ene sentgotisk.

Alteret blev restaureret og malet i Aaret 1814, det nye Alterbillede, den hellige Nadvere, som er Kopi af Alterbilledet i St. Mariekirken i Sønderborg, blev samme Aar paa Pastor Ahlmanns Foranledning malet af den fynske Maler Stopp, som det fremgaar af den følgende Skrivelse, der i Originalen gemmes i det Ahlmannske Familiearkiv i Kiel:

»Efter den i de sidste 3—4 Aar med Session ved Igen Kirke-Syn skeete Aftale, efterhaanden at begynde Kirkens Maling med Alterets og Prædikestolens Renovation og Forskjønnelse, hvortil de desværre hoyligen trængde, har jeg i dette sidste Aar ladet renovere og forskjønne begge Dele af Kirken og det første med et skjønt Kopie af det berømte Alterbillede i Sønderborg Kirke forsyne, paa de Vilkaar, at, da sligt et Kunstarbeides Værdie i forvejen ei og aldrig kan og tør bestemmes, Betalingen og Arbeidet selv skulde underkastes Stiftskondukteurens Approbation og Samtycke. Da nu denne uundgaaelige Renovation og Forskjønnelse af mig, som vedkommende Sessionsmedlem er blø-

ven besørget, Billedet opstilt og derved gjort en liden Begyndelse med Kirkens Maling, saa anmodes herved Sessionen formelig at foranstalte snarest mulig, at, efter at Stiftskondukteuren har synet og approberet det skeete Arbeide, den af Kirken saa fortjente Fynbo Stopp faaer det saa billig ansatte Honorarium for det skjønneste Konststykke i Nørreherred og for et saa herligt Beviis af den danske Konstfliid.

Guderup, den 17. Juli 1814. H. Ahlmann.

Til Kirkesessionen for Nørreherred paa Als.◄

Under Nationalmuseets Ledelse blev Alteret istandsat og malet 1930 af H. Munk.

Orgelet.

Kirkens Orgel er bygget 1873 af Orgelbygger Marcussen i Aabenraa. Det er, saa vidt man véd, Kirkens tredie Orgel. Det forrige blev bygget 1774. Om dets Tilblivelse findes Optegnelser af daværende Degn Jacob Hansen. Han skriver:

Orgelet er bygget nyt af Kongelig privilegeret Orgelbygger Hr. Jürgen Hinrichsen Angel fra Flensborg, i Christi Aar leveret, da man skrev 1775 den 27. July. Dengang var Kirkeinspektør Herr Joh. Christian Ambders i Nordborg, Hoved-Pastor ved herværende Egener Menighed var Hr. Joh. Joach. Ahrends, født i Tønder, Diaconis dengang Hr. Johannes Petersen, født i Hørup, Organist og Degn var jeg, Jacob Hansen, som har gjort denne Notis for Efterkommere, født i Steinberg, Sogn i Angel.

Gud lader denne Kirke og dette Orgel be-

staa uden Skade og Fare, indtil alt paa den yderste Dag falder asmmen i sit tidligere Intet.

NB. Provst i Nørherred var Herr Matthias Tostrup i Svenstrup.«

En Dagbog, ført af Christian Hansen fra Elstrup indeholder ligeledes en Notits om dette Orgel:

»Onsdag den 28. Oktober 1774 maatte 12 Bønder forrette Spandtjeneste for Egen Kirke. De skulde hente det nye Orgelværk, som var lavet i Flensborg, i Steffning-Noor. Medens det blev stillet i Kirken, forsvandt forskellige Orgelpiber, som efter Orgelbygerens Udsagn indeholdt 6 Lispund Bly. 1) Orgelet kunde af den Grund ikke stilles op og afleveres, da Orgelbyggeren først maatte rejse til Flensborg for at lave ny Orgelpiber. Dette varede til midt i det næste Aar.«

Torsdag den 27. Juli 1775 skriver Christen Hansen:

»Idag blev det nye Orgel afleveret og indviet. Orgelbyggeren tog det gamle Orgel til Metalværdien i Betaling. Søndagen den 30. Juli efter Prædikenen spillede Degnen festlig paa det nye Orgel: »Frisk op med Instrumenters Lyd« og »Jeg er nu glad etc.«

Efter Jørgen Nielsens Optegnelser, skal Kirkens ældste Orgel være bygget 1515. 1769 blev det flyttet ned paa det saakaldte »32-

1) Om de forsvundne Orgelpiber er bleven stjaalen eller gaaet tabt under Transporten fra Stevningnor, kunde ikke slaaes fast.

Mands Loft«, der var blevet omdannet med en stor Rundbue og udvidet til en meget større Plads.«

»32-Mands Loftet« er det nuværende Orgelpulpitur.

Prædikestolen med nyttestamentlige Relieffer er et smukt Arbejde fra Heinrich Ringerings Værksted i Flensborg omkring 1600. Den er restavreret og malet af H. Munk 1930.

Der fortælles, at der i 1591 blev indsamlet en Del frivillige Giver til Anskaffelse af en Prædikestol, men den blev kasseret, da den var bygget op fra Gulvet og tog for megen Plads i Kirken. Derefter fik Kirken sin nuværende Prædikestol.

Døbefonten er et sentromantisk Arbejde af Gullandsten. Den er bleven oliemalet. Døbefad og Daabskande er skænket af Kvinder i Sognet 1929.

Krusifikset, et legemsstort Lægmandsarbejde hænger i Sideskibet.

Præstebilleder.

Paa Skibets Nordvæg er anbragt en Del Præstebilleder:

Hans Ahlmann, 1805—1845, stort Fotografi, foræret til Kirken af Telefondirektør Johansen, København.

Jørgen Hansen, Biskop, 1845—1889, Maleri.

Hans Schlaikier Prahl, 1890—1893, Fotografi.

Johannes Schmidt, 1894—1899, Maleri, »skænket Kirken af hans Enke«.

Christian Matthiesen, 1900—1920, Fotografi.

Johannes Petersen, residerende Kapellan, Maleri, »malet i Apenrade« 1800 af Jes Jessen.

Paa Korvæggens Sydside er indmuret et Sandstensepitaf over Husfoged Christoph Witt paa Østerholm, † 3. April 1720 og hans Hustru Marie Witt, † 25. Oktober 1701. De ligger begravet under Kirkegulvet. Den smukke Gravsten er bleven overkalket, det vilde være ønskeligt, at Menighedsraadet lod den rense og derved gøre den begaaede Fejl god igen.

De tre Lysekroner er Gaver fra:

- 1) Pastor Dahl, Egen.
- 2) Hans Jørgensen i Egen, 1895.
- 3) fra en ukendt Giver, 1926.

Bag Alteret er endnu bevaret det jernbeslaaede Vægskab fra den sentkatolske Tid.

Flere sentkatolske Figurer, Maria, Johannes Døber, St. Morten og St. Antonius opbevares i Samlingerne paa Sønderborg Slot.

Kirkeklokkerne.

1631 forærede Hertug Frederik fra Nordborg den mindre Kirkeklokke til Egen Kirke. Denne Klokke revnede 1836 og blev ubrugelig. Samme Aar blev den omstøbt af Beseler i Rendsborg, som Indsriften melder:

»Egen Kirkeklokke, som efter Tilladelse af Kong Frederik VI. paa Kirkekonsenss Bekostning omstøbt

1836 af Kongelig priligerede Klokkestøber Beseler ved Rendsborg«.

Denne Klokke blev afleveret den 1. Juni 1918 til Krigsbrug. Den vejede 1418 Pund og blev betalt med 2418 Mark. — Nationalfonden skænkede 1921 en ny Klokke til Egen Kirke.

Egen Klokketaarn.

Den anden Klokke er fra 1640, støbt af Petrus Melchior, Husum. Den er prydet med Hertugsvaaben og er ligeledes en Gave fra Hertug Frederik af Nordborg.

De nordborgske Hertugers Gravkapel. 1628—1813.

Hertug Hans den Yngeres Søn, Frederik, født 1581 paa Nordborg, var Stifteren af den ældre Nordborgske Linie. Efter Hertug Hans' Testamente havde han ingen Landsdel faaet som Arvegods, men hans Brødre skulde give ham en aarlig Appanage paa 5000 Mark Lybsk. Testamentet bestemte videre, at naar en af Brødrene døde uden Arvinger, skulde Hertug Frederik overtage dennes Landsdel. Da Hertug Johan Adolf, som havde arvet den Nordborgske Del, døde uden Arvinger den 21. Februar 1624, overtog Frederik Nordborg med tilhørende Godser. Til den Nordborgske Del hørte foruden Nordborg By og Slot Godserne Rumohrsgaard, Østerholm, Hjortspring, Melsgaard og Ballegaard »med alle Byer og Herligheder«; Egen, Svenstrup, Havnbjerg, Oksbøl og Nordborg Sogne.

Det varede ikke længe, for der opstod Stridigheder mellem Hertug Frederik og dennes nygre Broder, Hertug Philip af Glyksborg om Patronatsretten i Egen Kirke. Hertug Philip havde allerede i Hertug Johan Adolfs Levetid paastaaet, at Patronatet over Egen og Ullerup Kirker (i det hertugelige Gods Ballegaard) tilhørte ham. Ved en Sammenkomst i Nordborg den 21. Oktober 1623 var de to Fyrster bleven enige om, at Johan Adolf skulde have Patronatsretten saa længe han levede. Men nu kom Hertug Philip igen med sine Krav, men denne

Gang vilde Frederik ikke give efter. Hertug Philip havde anset en ny Præst i Egen og da Frederik vilde jage Præsten med Hustru og Børn bort, klagede Glyksborgeren til Kongen. Kongens Kendelse maa have været til Fordel for Hertug Frederik, thi denne bestemte kort efter, at hans Gravkapel skulde indrettes ved Egen Kirke. 1628 blev Gravkapellet bygget. 1631 forærede Hertug Frederik Egen Kirke en mindre, 1640 en større Kirkeklokke.

Frederik og Philip maa være bleven gode Venner igen, thi Pastor Andr. Brandt skriver i Nordborg Kirkebog :»1637, Marie Bebudelsesfest, var begge Hr. Brødre F. N. Hertug Frederik og Hertug Philip samt begge deres Gemalinder udi min Kirke til Prædiken og lod naadigst ofre paa Alteret 7 Rdlr.«

Den 14. Juni 1633 døde den ældre Broder Hertug Frederik Christian til Ærø. Han blev bisat i det nye Gravkapel i Egen.

Hertug Frederik blev gift den 2. August 1627 med Juliane, Datter af Hertug Franz II. af Sachsen Lauenborg. Hun døde 1630. Nordborg Kirkebog beretter:

»1630. Onsdagen den 1. December mellem 12 og 1 døde Fyrstinde Juliane her paa Nordborg Slot udi Barselseng og blev ikke forløst. Gud give hende en glædelig Opstandelse.

1631. Onsdagen 9. Februar blev Fyrstinde Juliane begravet og ført til Egen Kirke, og fik hver Pastor 2 Rdlr. og et Flor.«

En Datter, Juliane, født 1628, døde kun faa Uger

gammel. »7. Søndag e. Trin. Onsdagen blev F. N. Hertug Frederiks Barn begravet udi Egen Kirke med fyrstelig Comitet og fik hver Pastor i Rdlr. til Begravelsen«.

Den 5. Februar 1632 blev Hertugen gift for anden Gang med Fyrstinde Eleonore, Datter af Fyrst Rudolph I. af Anhalt-Zerbst, født den 10. November 1608. Brylluppet fejredes paa Nordborg. Eleonore døde den 2. November 1680 paa Enkesædet Østerholm, og blev ligeledes bisat i Egen.

I Nordborg Kirkebog berettes:

»1630. 3. Avent. Torsdag blev den S. Hertuginde paa Østerholmø indsat i hendes Begravelse udi Egen Kirke. Fred. Christian Rektor udi Sønderborg gjorde Ligprædiken«.

I Pontoppidans danske Atlas (1781) paa 440 berettes:

»Om Hertuginde Eleonora er det mærkværdigt, at hun befalede, at der skulde staa et Hul aabent paa hendes Kiste, paa det at hun ikke af Mangel paa Luft skuldes kvæles«.

Hertug Frederik døde den 22. Juli 1658. Liget blev i al Stilhed ført til Egen Kirke og bisat ved Siden af hans første Gemalinde.

Hertug Johan Bugislav overtog sin Faders Arv under daarlige Forhold. Landet hjem-søgte af Tørke, Misvækst og Dyrtid. Den 14. Marts 1665 brændte Nordborg Slot. Paa Grund af mangfoldige Ulykker kom Hertugen i en bundløs Gæld. 1669 maatte han afstaa

den nordborgske Andel til Kong Frederik III.; senere kom Nordborg til den Plønske Linje. Johan Bugislav fik en aarlig Appanage, og levede som Privatmand i Nordborg indtil sin Død, den 17. December 1679. Tolv Dage stod Liget paa Nordborg Slot, den 29. December fandt Bisættelsen i Egen Sted.

»Mandagen den 29. December blev den S. Herre henført til Egen om Aftenen med Fakler og hans Hr. Broder fulgte efter. Præsterne her i Nørhererd og Borgerne her i Byen bare ham paa Vognen og af igen ved Egen Kirke, og indsatte ham i den Fyrstl. Begravelse hos sine salige Forfædres«.

Disse 7 Kister med de jordiske Levninger af Medlemmer af den ældre Nordborgske Linje:

1. Hertug Frederik Christian til Ærø, † 1638.
2. Hertuginde Juliane af Saksen-Lauenborg, Hertug Frederiks første Gemalinde, † 1630.
3. Dødfødt Barn, 1630.
4. Prinsesse Juliane, født og død 1628.
5. Hertuginde Eleonore af Anhalt-Zerbst, † 1680.
6. Hertug Frederik af Nordborg, † 1658.
7. Hertug Johan Bugislav af Nordborg, † 1679

blev paa Foranledning af Pastor Ahlmann i Guderup i Aaret 1813 overførte til Nordborg Kirke og bisat i det i 1699 af Hertug Avgust tilbyggede Gravkapel, hvor fire Medlemmer af den Nordborg-Plønske Linje havde fundet deres Hvilested. Det gamle Kapel i Egen blev

efter Pastor Ahlmann's Ønske omdannet til Sakristi. *)

Tilladelsen til denne Forandring af Gravkapellet og Overførelsen af Ligene til Nordborg lyder:

Til Overdirektionen for de Kongelige Kirker
i Nørherred paa Als.

Da Hans Kongel. Majestæt under 11. August d. A. allernaadigst har bevilliget, at Ligene af den Fyrstelig Sønderborg-Nordborgske Linie, som er bisat i Gravkapellet ved Egen Kirke, maa overføres til det større Gravkapel i Nordborg og at Kapellet ved Egen Kirke dernæst maa indrettes som Sakristi, i Stedet for det hertil i 1699 opførte Bygning, tillige at de hertil nødvendige Omkostninger maa udredes af den Kongelige Kirkekasse i Nørherred paa Als.

Vi meddeler Overdirektionen denne Kongelige Resolution til videre Bekendtgørelse og Forordning.

Det Kongelige Rentekammer
den 26. Sept. 1812.

(Underskrifter).

Sognepræsterne ved Egen Kirke.

1. Thomas Rugionus, var her i Reformationstiden (1543—1548).
2. Paul Godelycke, var først Kapellan, blev 1543 Sognepræst. 1548 kom han som Præst til Hø-

*) Originalskrivelsen i det Ahlmann'ske Familiearkiv i Kiel.

- rup, senere Provst i Sønderborg. 1556 nævnes han blandt Fadderne paa Rønhave ved Daaben af Henrik Holck's 3. Søn, Detlev.
3. Jørgen Thomsen (1548—1581) kom 1548 som Kapellan til Egen. 1548 den 20. Januar udnævnt til Sognepræst, 1563 Provst. Af Dronning Dorothea blev han afsat, da hun vilde have sin egen Provst Johan Bendes i Broager, for Sundeved, Als og Ærø. Thomsen døde 1581.
 4. Nikolaus Conradi (Niels Knudsen). 1581—1612. Udnævnt 1581. Gift med Anna Pedersdatter. Hans Moder, Cathrine Jørgensdatter, stammede fra Egen. Conradi døde 1612.
 5. Nicolaus Nicolaisen Brandt (1612—1679). Han var født i Sønderborg 13. Oktober 1576, Søn af Købmand Nicolaus Brandt. Gift med Forgængerens Datter Margrethe Conradi. Han var først Præst i Reinfeld (Holsten). En Datter var gift med Pastor Jørgen Crucow i Notmark. Pastor Brandt døde 7. Novbr. 1648.
 6. Johannes Nicolaisen Brandt (1648—1679). Søn af Forgængeren, født 20. Juli 1615, udnævnt til Præst i Egen 1. August 1648. Han ledsagede 1642—45 den unge Axel Henning Walkendorf paa sine Udlandsrejser. 1651 giftede han Dorothea Ottosdatter Bruun fra Sønderborg. En Datter blev gift med Pastor Kragh i Hørup. En Søn Otto Frederik blev Præst i Havnbjerg. En anden Søn blev Efterfølger i Egen Præstekald. Johannes Brandt døde 21. Juli 1679.
 7. Johannes Bugislav Brandt (1680—1743) født 31. Oktober 1658, ordineret i Nordborg Kirke den 7.

- November 1680. Provst og Kgl. Confessionarius. 1684 gift med Anne Marie, Datter af Kgl. Husfoged Paulsen paa Gammelgaard. En Søn blev Diakon i Egen. En Datter blev gift med Pastor Jørgen Petersen i Notmark, en anden med Pastor Riisbrich i Oksbøl. Hustruen døde og 1743 indgik han i andet Ægteskab. Han døde 10. November 1748. 1730 kunde han fejre sit 50 Aars Præstebubilæum. De sidste 8 Leveaar var han blind.
8. Peder Johannsen Brandt (1743—1763) Forgængerens Søn, født 1686. Kapellan i Egen siden 1721. Gift 1724 med Eleonora Kragh, Præstens Datter fra Hørup. Peter Brandt døde 31. Marts 1763. En Datter blev gift med Efterfølgeren i Embedet.
 9. Johan Joachim Hansen Ahrends (1763—1785) født i Risum ved Tønder 1727 1757 Adjunkt. 1758 gift med Anna Pedersdatter Brandt af Guderup. Hun døde Aaret efter. — Pastor Ahrens gift anden Gang og efterlod sig 7 Børn. Han døde den 24. Juli 1785.
 10. Peter Mortensen Reimuth (1785—1800) født i Ribe 1758, Søn af en Skrædder, — først Kapellan i Asserballe, kom 17. August 1785 til Egen. Han døde 28. Novbr. 1800.
 11. Hans Ahlmann (1801—1845) født i Sønderborg 1770 som Søn af Skibskaptajn Hans Ahlmann og Hustru Christine Thulen. Ordineret 1795, først Præst i Adsbøl, 1801 kaldet til Egen. Han var en personlig Bekendt af Kong Christian VIII., Ridder af Dannebrog. 1796 gift med Anne Dorothea Gorrisen, Datter af Købmand Frederik Gorrisen i Sønderborg. Pastor Ahlmann døde den 11. April

1845. Han efterlod sig to Sønner og 3 Døtre. Hans Ahlmann blev Præst i Svenstrup, Frederik Ahlmann blev Herredsfoged i Toftlund; af de tre Døtre blev Brigitte gift med Provst Ebbesen i Svensterup og de to levede ugift i Kaplaniet i Egen.

12. Jørgen Hansen (1845—1889) Biskop over Als og Ærø 1848—1864, født i Tandslet 12. Febr. 1802, Søn af Smed Christian Hansen og Anna Cathrine Schmidt.

Han blev Student 1819, cand. theol. 1823, ordineret i Ribe 14. Decbr. 1827. Samtidig blev han kaldet til Sognepræst i Ballum, 1830 kom han til Notmark og 1845 til Egen. 1848 blev han udnævnt til Biskop over Als og Ærø, hvilket høje Embede han beklædte indtil 1864, da Bispeembedet ophævedes af de prøjsiske Myndigheder. Han blev dog i Embede som Sognepræst i Egen indtil sin Død den 16. August 1889.

1848 blev Biskop Hansen udnævnt til Ridder af Dannebrog, 1852 til Dannebrogsmænd, 1860 til Kommandør af Dannebrog. 1877 blev han i Anledning af sit 50-aarige Præstjubilæum dekoreret med den prøjsiske Kroneorden II. Kl. med Tallet »50«. — Den 13. April 1878 kunde han med sin Hustru fejre Guldbryllup under stor Deltagelse fra Menigheden. — Han døde den 16. August 1889. »Han var en Stolthed for Egen Sogn«, siger en af Sognets Beboere.

»Biskop Jørgen Hansens's Optegnelser om sit Liv« findes aftrykt i »Sønderjydske Aarbøger« 1904. Andre Artikler om Biskoppen har været

trykt i »Højskolebladet« under Titlen: »Af en sønderjydske Bondeslægts Saga« (Aargang 1892. Nr. 19—20).

13. Hans Schlaikjær Prahll (1890—1893), født 1845 i Østerløgum, Søn af Pastor Hans Peter Prahll. 1876 blev han Præst ved St. Johanneskirken i Altona, 1873 til Medolden, 1876 i Møgeltønder. den 20. Marts 1890 kom han til Egen. 1893 kom han til Haderslev for at overtage Ledelsen af det danske Præsteseminar. Han var Medudgiver af den over hele Nordslesvig indførte evangelisk-christelige Salmebog, som endnu bruges i vore Kirker.
14. Johannes Amalius Schmidt (1893—1900), født i Bylderup 1847, Søn af derværende Præst. 1872 Præst i Jerpsted, 1877 i Medolden, 1884 Brede, hvorfra han kom til Egen. Han døde her 1900.
15. Christian Matthiesen (1900—1920), født 1857 i Bækken ved Rinkenæs, Søn af Gaardejer Hans Matthiesen.

1885 bestod han theologisk Eksamen og gik derefter et Aar paa det danske Præsteseminar i Haderslev. 1886 blev han Præst i Rødenæs ved Tønder, 1892 i Højst og fra 1. Juni 1900 i Egen. Hans Søn faldt i Verdenskrigen.

Pastor Matthiesen døde den 27. Decbr. 1920.

16. Aage Georg Dahl, den første danske Præst efter Genforeningen, er født i Børglum 1893, Søn af Pastor N. F. Dahl i Horsens.

Residerende Kapellaner ved Egen Kirke.

1. Paul Godelykke, indtil han 1543 blev Sognepræst i Egen.

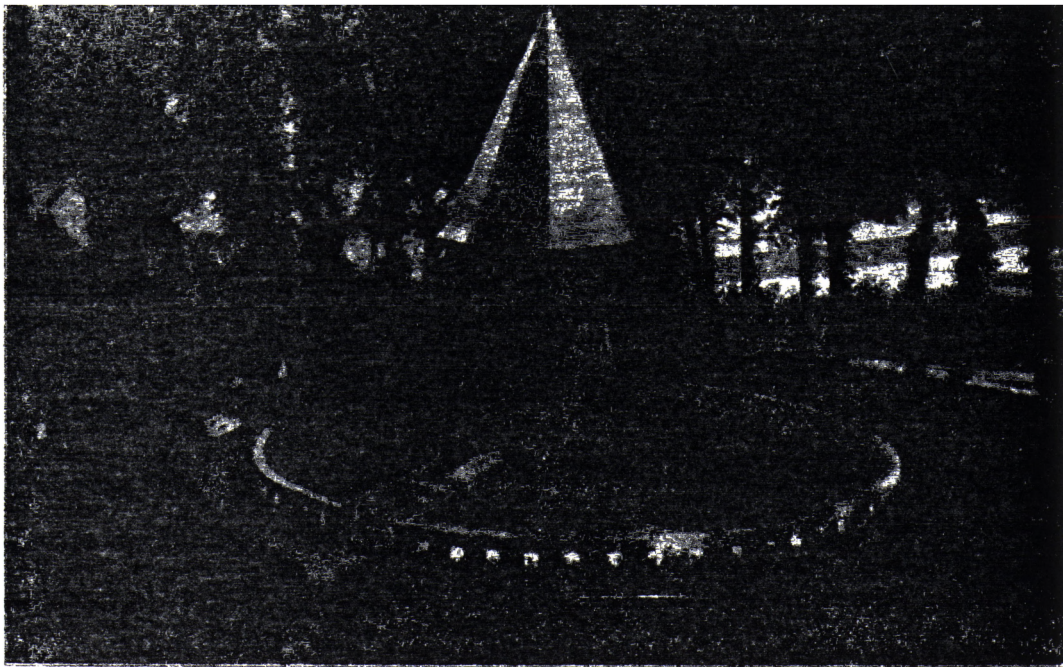
2. Georgi Thomae (Jørgen Thomsen) 1543—1548 senere Præst og Provst i Egen.
3. Hans Engelsen 1548—1578.
4. Nicolaus Conradi 1578—1581, da han blev Sognepræst i Egen.
5. Georgius Johannis (Jørgen Hansen) 1581—1586.
6. Ansgar Thyge Borch 1586—1611. Fra hans Tid af maatte Præstetjenesten paa Østerholm Slot forrettes fra Egen. Før 1584 var Notmark pligtig til at overtage de kirkelige Handlinger paa Slottet. I hans Tid menes Kapellaniet at være bygget Ved en Ombygning i 1918 fandt man Munkesten i Bygningen med Aarstallet 1593.
7. Jacob Hansen, 1611—1618.
8. Andreas Jørgensen Beyler (1618—1667), født i Felsted, hvor Faderen var Præst.
9. Johannes Petersen fra Oksbøl (1668—1688).
10. Jørgen Vilhelm Alexandersen Poss (1688—1714) blev 1714 Præst i Oksbøl.
11. Christian Matthiesen (1714—1723), født i Sottrup, Søn af derværende Præst Math. Matthiesen, først Kapellan i Havnbjerg, gift med Forgængerens Datter. Han døde 1723.
12. Nicolaus Johansen Brandt (1724—1760), Søn af Pastor Johannes Brandt i Egen, født 1684, † 30. Juni 1760.
13. Jakob Nielsen Hount (1760—1769), født 1731 i Norge, vendte 1769 tilbage til Norge.
14. Johannes Petersen (1769—1807). Ifølge Kongelig Reskript af 20. Maj 1796 ophævedes Kapellaniet. Jørgen Petersen døde den 18. April 1807. — Hans Billede hænger i Kirken.

Kapellaniet ombyggedes 1815 af aPstor Ahlmann til Enkesæde for hans Enke og han fik udvirket, at to af hans ugifte Døtre fik livsvarig Beboelse i Huset. 1918 kom Kappellaniet i privat Eje, idet Kirkeforstanderskabet solgte Huset med Have til Jørgen Nielsen for 7000 Mark.

De faldnes Minde paa Egen Kirkegaard.

Af Jørgen Nielsen.

Allerede i Begyndelsen af 1920 fremkom den Tanke i Egen Sogn at sætte et varigt Minde for Sognets faldne Sønner. Sagen blev dog ikke gennemført ved Afholdelsen af det første Møde, men man enedes om at foretage en frivillig Indsamling blandt Sognets Beboere. Man indkaldte saa senere til et nyt Møde og her var det, at Bygmester Knudsen fremkom med Forslag om Klokkehøjens Omdannelse. Knudsen havde allerede udarbejdet en Tegning over hele Anlægget. Forslaget fandt straks Tilslutning og man satte Knudsen i Spidsen for hele Foretagendet. Der er ialt bleven foretaget 3 Indsamlinger for at faa de nødvendige Midler fremskaffede. To Gange ved en Indsamling blandt Sognets Beboere og tredie Gang — paa Indvielsesdagen — ofrede Menigheden ved Alteret. Der blev ialt indsamlet 8907,00 Mark og 2560,00 Kroner. Hele Planeringsarbejdet er

Mindestenen for de Faldne i Verdenskrigen.

blevet udført af Beboerne. En ca. 1 m høj Mur, opmuret af Kampesten og samlet rundt om i Sognet, danner en Kreds om selve Klokkehøjen, hvorpaa der er indmuret 66 Tavler, en for hver Falden. Disse Tavler er fremstillede i Kiel. Foran Indgangen til Mindehøjen er der rejst en stor Natursten, skænket af Gaardejer Jæs Miang, Dyndved, der bærer følgende Indskrift, indhugget af Stenhugger Iversen, Sønderborg:

»Minde for Egen Sogns Sønner
der faldt i Krigen 1914—18.«

Den 20. Juli 1921 indviedes Mindehøjen under stor Deltagelse fra Nær og Fjern. Over 800 Personer overværede denne Højtidelighed. Afsløringstalen blev holdt af Provst Thyssen, Ulkebøl. Endvidere talte Pastor Jensen, Notmark, og Sognets nyvalgte Præst, Pastor Dahl, der var tilrejst i Dagens Anledning.

Hermed bringer vi Navnene paa de Faldne i Egen Sogn:

Andersen Peter, Dyndved, † 3. 12. 14
 Autzen Jacob, Egen, † 23. 8. 16
 Bang Jens, Elstrup, † 3. 11. 17
 Bonde, Claus, Elstrup, † 8. 10. 18
 Bragh Hans, Dyndved, † 6. 10. 18
 Breum Johannes, Guderup, † 6. 9. 14
 Bruhn Jacob, Guderup, † 6. 9. 14
 Christensen Carl, Elstrup, † 7. 11. 14
 Christensen, Christen, Egen, † 19. 8. 15

- Duus Christian, Lysholm, † 7. 10. 15
 Duus Marius, Guderup, † 8. 12. 15
 Eriksen Hans Jørgen, Egen-Kinke, † 11. 6. 16
 Frandsen Christian, Guderup, † 4. 11. 18
 Godt Frederik, Egen, † 14. 6. 17
 Godt Jørgen, Dyndved, † 27. 2. 17
 Hag Jacob, Guderup, † 16. 4. 18
 Hansen Andreas, Guderup, † 26. 4. 18
 Hansen Christen, Dyndved, † 5. 8. 15
 Hansen Ohristen, Dyndved, † 20. 9. 14
 Hansen Christian, Sjellerup, † 1. 5. 16
 Hansen Johannes, Bostedhoved, † 30. 10. 18
 Hansen Jørgen, Bostedhoved, † i Fangenskab 1915
 Hansen Jørgen, Østerholm, † 19. 5. 16
 Hansen Jørgen, Dyndved, † 5. 6. 16
 Hansen Peter, Stolbro, † 3. 5. 17
 Hansen Rasmus C., Sjellerup, † 16. 9. 14
 Jacobsen Hans, Dyndved, † 1. 4. 18
 Jespersen Christen, Egenmark † 28. 9. 18
 Jørgensen Christian, Elstrup, † 9. 11. 15
 Jørgensen Jørgen, Dyndved, † 5. 8. 17
 Jørgensen Jørgen, Elstrup, † 22. 12. 16
 Jørgensen Jørgen, Stolbro, † 12. 10. 18
 Jørgensen Peter, Østerholm, † 14. 11. 15
 Knudsen Knud, Guderup, † 19. 9. 14
 Krogh Jes, Elstrup, † i Hjemmet 18
 Krogh Nicolai, Egen, † 8. 8. 18
 Lamp Frederik, Dyndved, † 10. 2. 15
 Moos Christian, Egen, † 25. 12. 14
 Moos Christian, Egen, † 8. 7. 17
 Moos Claus, Guderup, † 9. 11. 14
 Moos Hans Peter, Dyndved, † 10. 2. 15

- Madsen Hans, Dyndved, † 21. 6. 15
 Madsen Nicolai, Sjellerup, † 22. 1. 18
 Madsen Peter Ebbesen, Sjellerup, † 11. 10. 18
 Mathiesen Hans, Guderup, † 3. 11. 14
 Mathiesen Hans, Østerholm, † 10. 4. 17
 Mejer Jens, Dyndved, † 15. 9. 15
 Møller Hans, Sjellerup, † 11. 10. 18
 Nielsen Andreas, Egen, † 9 .7. 17
 Nielsen Christian Peter, Guderup, † 20. 9. 14
 Petersen Adolf, Guderup, † 4. 10. 17
 Petersen Carl, Dyndved, † 6. 6. 15
 Petersen Chresten, Egen, † 6. 6. 15 (Brødre)
 Petersen Christian, Egen, † 21. 7. 17 »
 Petersen Christian, Østerholm, † 18. 10. 17
 Petersen Frederik, Egen, † 17. 9. 16
 Petersen Frederik ,Nymølle, † 19. 9. 14 (Brødre)
 Petersen Laurits, Nymølle, † 9. 8. 16 »
 Petersen Jørgen Otzen, Guderup, † 20. 9. 14
 Petersen Peter, Sjellerup, † Juni 18
 Philipsen Jørgen, Elstrup, † 9. 3. 17
 Schmidt Lorenz, Egen, † 30. 9. 16
 Sørensen Hans, Østerholm, † 15. 7. 15 (Brødre)
 Sørensen Christen, Østerholm, † 31. 10. 17 »
 Thumann Martin, Egenmølle, † 6. 6. 15
 Vogelsang Mathias, Elstrup, † 22. 10. 18
-

Skoleforhold i Egen Sogn.

Af Jørgen Nielsen.

Guderup—Sjellerup.

I Tiden fra 1548—1578 spores den første Skole i Guderup. — Degneembedet havde en Indkomst af 2 Skæpper Byg, 6 Rugbrød fra hvert Boel i Egen Sogn og fra hver Kaadner 1 Skilling lybsk aarlig.

1667 anføres Degnens Løn til 222 Brød og 8 Ørtig Byg (= 12 Tønder), 2 Ørtig Havre. Af Jord havde Degnen i Toften ved Huset 4 Agre. Organistløn 20 Courantmark, for Ringning hele Aaret 12 Mark 8 Skl. cour. For hvert Lig fik Degnen 2 Skilling.

Ved Udstykningen 1773 fik Degnen tildelt mere Jord. 1806 døde den sidste residerende Kapellan i Egen og 1807 kom den kongelige Forordning, at Kapellaniet skulde nedlægges og Indkomsterne fordeles mellem Sognets tre Lærerembeder, Præsten og Præsteenken.

1596 nævnes Erich Madsen som Lærer i Guderup, 1671—1721 Mads Hansen Bähr.

Indtil 1755 Sønnen Johan Matthiesen Bähr.

Indtil 1767 Matthias Johansen Bähr, han var gift med Kapellan Brandts Datter Clara, som døde 1780. Degnen blev begravet i Kirken.

Jacob Hansen blev indsat af Provst Arndt den 24. Juni 1767. I hans Tid, 1781 var det at Degne-

gaarden brændte under den store Ildbrand i Guderup. Han blev meget drikfældig og blev advaret herimod, baade af Præsten og Tolvmændene, men det hjalp ikke og Jacob Hansen maatte afskediges.

Berend Carstensen kom hertil 1782. Han var Søn af en Apoteker i Ribe, Studiosus og prædikede af og til i de yngre Aar. Ligesom Forgængeren hengav han sig til Drik. 1818 blev han afsat og døde samme Aar. Han havde 5 Børn. Sønnerne kom i høje Stillinger, en blev Konferensraad og Generalkonsul i Marokko, † 1853. Han efterlod en stor Familie i Danmark. En anden Søn, født 1795, var Konsul i Algier, han giftede en Datter af Bei'en, Lilla Zorra, hvis Brødre myrdede ham i 1835.

Jacob Jørgensen, født 1789, Søn af Lærer Jørgen Christensen i Elstrup, fra 1818—1849.

Peter Matzen fra 1849—1887.

Christian Gyemos Schmidt fra Vonsbæk fra 1887—1890. Han blev kaldet til Kajnæs.

Christian H. Duus fra 1890—1913.

I 1912 indviedes ved Guderup Station en ny 4-Klasses Skole. Denne Skoles Oprettelse er Pastor Matthiesens Værk. Han fik det gennemført trods stærk Modstand fra Sognets Side. Samme Aar nedlagdes den gamle Skole, den solgtes med tilliggende Land, 1,98 ha til Jørgen Hvid for 16.740 Mark .

Dyndved og Egen Skoledistrikt blev 1912 lagt under den nye Skole i Guderup. Dyndved Skole solgtes til Nedbrydning til Peter Mai

for 720 Mark, Lærerboligen med Landeri til Hans Hansen for 4500 Mark.

Samtidig blev en ny enklasset Skole bygget i Stolbro for en Sum af 19.000 Mark. Guderup Skole kostede 58.000 Mark. — Regeringens Tilskud var 58.000 Mk.

Naar vi betænker, at den tyske Mark 8 Aar senere blev til intet, maa vi være Pastor Matthiesen taknemlige for hans energiske Indsats for Skolesagen. Han har derved sat sig et smukt Minde i Sognet.

Dyndved Skole

blev oprettet 1639. Samtlige Beboere i Egen Sogn sendte et Andragende til Hertug Frederik paa Nordborg, dateret 2. Maj 1639, om Tillaelse til at bygge en Skole paa et Stykke Gadejord i Dyndved. Skrivelsen er affattet paa tysk og holdt i en krybende, højst underdanig Tone. Ansøgningen blev af Hertug Frederik besvaret og bevilliget samme Dag.

Denne første Skole skal have ligget paa Hjørnet, hvor Gaden fører ad Stolbro til, den brændte 1674. Samme Aar indgaves Ansøgning om at faa 30 Courantdaler bevilliget fra Kirkekassen til Skolens Genopbyggelse. Skolen fik da sin Plads paa den anden Side af Smedien.

1705 bevilligedes 36 Courantdaler til at bygge nogle Fag ved Skolen. 1803 blev opført en Lærerbolig af Brandmur og 1818 byggedes en Stald. — Over Stalddøren findes den udskaarne Indskrift:

»Fra Ildebrand og Fjendehaand frie Gud. 1818«.

I Tidens Løb forøgedes Børnenes Antal saa stærkt, at man i 1871 maatte bygge en ny to-klasset Skole med Lejlighed til Førstelæreren. Andenlærerboligen blev indrettet i den gamle Skolebygning. — Denne Skole blev, som allerede nævnt, nedlagt, da den store Skole byggedes i Guderup 1912 og Dyndved kom ind under Guderup Skoledistrikt.

Lærerne i Dyndved kendes ikke fra Skolens første Tid.

Fra 1719—1726 nævnes Hans Petersen, han skal have været en »Tusindkunstner«, bl. a. har han repareret forskellige Dele ved Orgelet og det gamle Alter. Hans Søn og Efterfølger i Embedet var Simon Hansen, som døde 1735, 39 Aar gammel. Dennes Enke giftede Christian Petersen som med hende fik Kaldet indtil sin Død 1774.

Sønnen Peter Christensen fik Embedet. Paa Grund af Drikfældighed blev han afskediget. I Kirke-regnskabet for 1788 findes en Udgift paa 4 Thlr. »til den afsatte Degn«. Han døde 1806 og efterlod sig mange Børn, som boede rundt i Sognet og nævntes med Tilnavnet »Skolemester« eller »Degn«.

1783 Jens Jensen, † 1785.

1785 Niels Nielsen, † 1802.

1803 fik Sønnen Jørgen Nielsen Kjærbølling Embedet, † 1835. Hans Søn Niels er den kendte Ornitolog og Stifter af Zoologisk Have i København, født i Dyndved 1806, død 1871.

Fra 1835 til 1878: Peter Hansen. Efter ham kom

Jep Asmussen, han virkede kun en kort Tid, da han blev kaldet til Stevning som Enelærer. Senere Lærere: Hans P. C. Uhlenberg, til 1885, Hans Chr. Koberg, Hans Petersen fra Klingbjerg, Simon Madsen o. s. v.

Elstrup Skole.

Den ældste Skole, som kendes i Elstrup, var opført 1678. Den laa som første Hus paa højre Haand, naar man kommer ind i Byen.

Fra 1708 var ansat Lærer Hans Christensen, kaldet »gamle Hans Skolemester«, han døde 1740, 83 Aar gammel.

Fra 1722 var Andreas Petersen, der tillige var Tingskriver, † 1754, 54 Aar gammel.

1752—1773 Markus Johannesen.

1773—1776 hans Søn Johannes Marcussen som døde 23 Aar gammel.

1776—1812 Jørgen Christensen, som var gift med en Søster til Forgængeren. En Søn af ham var Lærer i Guderup og friede sig ind i Finks Gaard i Sjel-lerup.

1812—1814 Jørgen Krogh fra Lille mølle, han kom senere til Lolland som Lærer.

1814—1816 var Inderste Jørgen Nielsen fra Elstrup Lærer her, han kom senere til Lysabildskov og var Lærer der i mange Aar.

1816—1839 Matthias Friis. I hans Tid flyttedes Skolen ned i Suders Mark, hvor den nu ligger, og blev kaldet »Christians Skole«.

1840—1877 Matthias Mikkelsen fra Egersund, han døde 1882 i Løjt kirkeby.

1877—1899 Johannes P. R. v. Monrath.

1899—1900 Leopold Nörskov fra Aabenraa.

1900—1920 Carl H. A. Lohfert.

1913 fik Skolen en stor Hovedrestavration som kostede 10.000 Mark.

Niels Kjærbølling, en alsisk Videnskabsmand.

Niels Kjærbølling, den store Ornitholog, Faderen til Zoologisk Have i København, blev født i Dyndved, hvor Faderen var Lærer. Han besøgte Dyndved Skole, blev konfirmeret i Egen Kirke. Paa Skaarup Seminar blev han uddannet til Lærer. Efter bestaaet Lærereksamen 1827 virkede han forskellige Steder som Huslærer, hvor han havde Tid og Lejlighed til at beskæftige sig med sine største Interesser, som nærmest laa paa botanisk Omraade. Ogsaa senere, da han var Lærer paa Ærø, først i Marstal og senere i Ærøskøbing, levede han helt for sine Studier. Allerede dengang henledte hans naturvidenskabelige Afhandlinger Opmærksomheden paa ham. Hans »Haandbog for Gartnere« betegnes som et særlig dygtigt Arbejde. Da der paa Snoghøj indrettedes en Forsøgsstation for Landbruget, blev Niels Kjærbølling udnævnt til Inspektør og flyttede til Snoghøj. Samtidig overdrog man ham Redaktionen af den store »Have-Avis« som blev udgivet af Haveselskabet for Jylland, Fyn og Hertugdømmet Slesvig.

I denne Tid skete et Omsving i hans Interesse, som mere og mere vendte sig til Fugle-

verdenen. Allerede som Dreng og senere som Lærer viste han et udpræget Malertalent og en stærk Tilbøjelighed til at fordybe sig i Dyrelivet, i Særdeleshed Fugleverdenen. Interessen for Fuglelivet bragte ham ind paa den store Plan, at bearbejde hele Nordeuropas Fugleverden, ikke alene naturvidenskabeligt, men ogsaa i karakteristiske Billeder. Denne Opgave har beskæftiget ham hele Resten af sit Liv. Kun skridtvis kunde han virkeliggøre denne Tanke. 1847 frattraadte han Redaktionen af Haveavisen og begyndte Arbejdet paa sit videnskabelige Hovedværk »*Icones ornithologiae scandinavica. Scandinaviens, Danmarks, Sveriges, Norges, Islands og Færøernes Fugle i 600 colorerede Afbildninger med særskilt Text af Niels Kjærboelling*«, København 1852—58.«

1852 udkom den første Del, som behandler Danmarks Fugleverden videnskabeligt bearbejdet, og efter Naturen tegnet af Forfatteren. Dette Verk vakte saa stor Opsigt, at Kjærboelling fik den svenske Æresmedaille for videnskabeligt Arbejde og kort derefter udnævntes han til Æresdoktor ved Universitetet i Jena. Videnskabelige Selskaber valgte ham som korresponderende Medlem.

1854 udkom andet Bind om danske Fugle og 1856 det tredje Bind, som behandler de øvrige, i Skandinavien levende Fugle.

Da Københavns zoologiske Have skulde indrettes i Nærheden af Frederiksberg Slot, blev Kjærboelling betroet med denne Opgave. Krigen

1864 og Tabet af hans Hjemø Als tyngede haardt paa hans Sind. Efter den Tid er han ikke fremkommet med videnskabelige Arbejder. Han døde stille omtrent 70 Aar gammel. Med ham gik en stor Mand i Graven. Han burde mindes og hædres i Dyndved — en Mindesten burde bære hans Navn.

Helvedgaard og Østerholm og Slægten Sture.

Nørreskoven gemmer Resterne af de to betydeligste alsiske Herregaarde, Helvedgaard og Østerholm. Nord for Østerholm, hvor Vejen til Elstrupskov skærer ind fra Hovedvejen ligger Voldstedet af det gamle Helvedgaard.

En firkantet Forhøjning, 24 m lang og 18,5 m bred, er omgivet af en dyb, nedskaaren, stensat Voldgrav, og paa Højen ses endnu Grundmurene af en rektangulær Bygning. Det er Egnens smukkeste og bedstbevarede Voldsted.

I den tilstødende Mark har Avlsgaarden ligget. Markens Ejer havde bemærket, at Vaarsæden paa bestemte Pletter sved af, naar der indtraadte særlig tørre Somre. Omkring 1860 foretog han en Undersøgelse for at faa Sagen opklaret. Ved at grave Grøfter igennem Terrænet stødte han paa store Flader

af regelrette Gulve, lagt af store Munkesten. Stenene var endnu saa godt bevarede, at han kunde belægge Gulvet i sit Vaskehus dermed.

Her sad Stureslægten i godt 250 Aar.

Slægten Sture er den betydeligste Adelslægt paa Als fra Middelalderen til Slutningen af 16. Aarhundrede. Indtil 1321 skal Holckerne (senere til Rønhave etc.) have ejet Helvedgaard, som i nævnte Aar solgte Godset til Markvard Sture. I Sturenes Tid hørte Helvedgaard under Notmark Sogn.

1341 nævnes Laurentius Sture som Ejer af Helvedgaard. Han skænkede til en Sjelmesse følgende Agre til Notmark Præstegaard: 5 Agre, kaldet Raffnstofte eller Raffnsager, 6 smaa Agre, kaldet Tyrisager eller Ulvangsager, 5 Agre ved Hundslev Byled, som kaldes Ødselkær. 1344 var han tilstede ved de mellem Kong Valdemar Atterdag og de holstenske Grever førte Underhandling paa Sønderborg Slot. I Landsregistret 1344 nævnes Christian Sture og ved Siden af ham føres samme Aar en Lasse Sture. Lasse maa være den samme som ogsaa 1341 kaldes Laurentius og begge har sikkert været Brødre.

1369 nævnes Thomas Sture, da han paa Sønderborg underskriver et Pantebrev fra den slesvigske Hertug Henrik til Christian Frellesen. Hans Søn var Markvard Sture. 1397 er Markvard og Thomas Sture tilstede paa Urnehoved Ting. Markwards Gods paa Als, bl. a. i Skovby og Lysabild, plyndredes i den Krig,

Kong Erik førte med de holstenske Grever om Sønderjylland. Det maa altsaa være foregaaet 1410—12. Bønderne som led Skade vare: Hermann i Lysabild (for 5 Mk.), Lasse Petersen, smst. (for 10 Mk.), Asser i Skovby (for 10 Mk), Ubbe Schacke i Vibøge (for 20 Mk.) o. a.

Peter Sture havde ogsaa en Del Gods paa Als som ligeledes blev plyndret af de holstenske Grever i 1411. Bønderne led Skade i Tandslæt, Mommark etc. 1419 har han overdraget til Notmark Kirke og Præstegaardens Nytte og Bedste en Gaard i Almstedskov, hvor dengang Markvard Ubbesen boede, og overlod Præsten Hr. Dithbor Georgii den ligesaa frit, som han selv og hans Fædre havde ejet den. Til Vitterlighed blev dette Gavebrev underskrevet af Hr. Didrich Düvels, Domherre i Slesvig og Væbner Claus Brummer, der hørte hjemme paa Als. Brevet blev tinglæst paa Sønderherreds Ting 1424.

Sagnet fortæller, at i denne Tid havde en Sture, der boede paa sin Junkergaard, hvor nu Notmark Præstegaard ligger, mageskiftet sin Gaard med Præsten, der tidligere boede langt fra Kirken, paa det nuværende Østerholm, hvorved altsaa Præsten kom til at bo ved Kirken. Man nævner endnu en gammel Vej, »Olesvej« kaldet, som benævnte Præst altid maatte passere. Grunden til Byttet angives at være, at 7 Junkere hver Søndag mødte i Kirken og spiste da til Middag hos Peter Sture, hvilket faldt

ham til Besvær, hvorfor han fik dette Mage-skifte med Præsten istand. Præstegaarden skal dengang have været befæstet. Sænknin-gen og Dammene om Gaarden anses som Rester af Voldgraven.

Peter havde 4 Sønner: Peter, Henrik, Nico-lai og Wulf Sture.

1470 nævnes Thomas Sture i et Brev fra Kong Christian I. Han maa have været Ejer af Gammelgaard. Hans Sønner, Wulf, Hen-rik og Claus skænkede 1487 Godser paa Als til Helligaandshuset i Faaborg. Brevet er skrevet af en Peter Sture, som var Vikarius i Lysabild. I flere Breve nævner Peter sin Bed-stefader Markvard, som ligeledes var Bedste-fader til Henrik, Claus og Wulf. Derefter maa de tre Brødre og Vikarius Peter have været Søskendebørn. Claus var gift med Sophie Holck fra Rønhave. Henrik overtog Gammelgaard.

Wulf Sture nævnes fra 1487—1548. Aar 1514 har han medunderskrevet et Brev, med hvilket Fru Gisel Sture, Henrik Stures Enke skænker Notmark Kirke og Præst 5 Rhinske Gylden aarlig Rente af en Gaard i Hundslev, formentlig i sin Egenskab som Svoger og Med-arvning. Til samme Tid sælger Gisel Sture Gammelgaard til Wulf, som derved var Ejer baade af Helvedgaard og Gammelgaard. 1523 anføres han med 70 Gaarde og 6 Heste. Han var gift med Kathrine, en Datter af Benedikt Ahlefeldt paa Burghorst; hun blev 105 Aar gammel.

1517 underskriver han et Brev, hvorved Wulf Holck til Melsgaard sælger noget Gods i Oksbøl Sogn til Kronen. 1520 nævnes Wulf Sture til Gammelgaard. 1535 har han været Medforlover for en Sum af 200 G. og 140 G. Rente, som »Kong Christian, udvalgte Konge til Danmark« havde laant af Henneke Wonsflet. 1543 har han af sine Godser paa Als stillet 6 Heste og kaldes han »Wolf Sture tho Hellewitgaarde«. Samme Aar betalte han 298 G. Landskat og Frøkenskat af sine Fæstere. 1549 levede han endnu og synes at være død 1551.

Som andre Medlemmer af den alsiske Adel boede Wulf Sture om Vinteren i Haderslev, hvor han havde Underholdning ved Hertug Hans d. Ældr. lille Hof. Adelsmændene kede sig for det meste om Vinteren paa de ensom liggende Gaarde, og tog derfor ofte Bolig i Købstæderne.

I Adelens Tabsliste fra Slaget ved Hemmingsted den 17. Februar 1500 nævnes:

»Henrick stur	(gebrudere).
..... (ulæselig) stur«	» 1)

Da Brødrene nævnes som fra Als, maa de tilhøre den gamle Sture's Slægt, hvis Hovedsæde var Helvedgaard.

Wulf Sture var Fader til tre Sønner, Asmus, Thomas og Jørgen og en Datter Katharine, som blev gift med Peter Petersen von Deden til Undevad i Angel.

1) Zeitschr. d. Ges. f. Schl. Holst. Gesch. XXXV s. 124

Wulf Sture maa have overgivet Arven til Sønnerne før sin Død. 1543 nævnes Asmus som Ejer af Gammelgaard, 1549 Thomas til Helvedgaard og Jørgen Sture til Gammelgaard. Det maa antages, at Asmus er død og Jørgen har overtaget Godset. Begge nævnes samme Aar blandt Fadderne paa Rønhave ved Daaben af Henrik Holcks ældste Søn, Bestel. 1555 falder Jørgen i en aaben Kamp med Hans Sehested, en Broder til Amtmand Sehested i Aabenraa. Han var gift med en Søster til Asmus Rumohr til Røst i Angel.

Thomas Sture, født 1507 var nu den eneste Arving til Gammelgaard med tilhørende Gaarde. Han var den betydeligste af Adelsmændene paa Als og Sundevad og som Kongen betroede Mand spiller hans Navn en betydelig Rolle i vor Hjemstavns Historie.

1512 var den unge Thomas Sture, dengang kun 5 Aar gammel, Page ved det Gottorpske Hof, da Bernth Skrædder har gjort ham »1 wammes vnd 1 par Hosen, dar vor to maken-de XII Sk.« og 1515 »ein Kleth vor X Sk.« 1519 stod han i Hertug Frederiks Tjeneste paa Gottorp: »am pasche Dage, hadde Thomas Sturen, da de Heren offeren wolden III gl.« 1535 var han blandt de Adelsmænd som Grev Christoffer af Oldenburg lod tage til Fange i København og føre til Malmø. Blandt de fængslede var foruden Thomas Sture Anders Bille, Slotshovedmand Johan Urne, Knud Henriksen, Knud Petersen, og begge Gyldenstjerne.

I Malmø blev de bevogtet af Borgmester Jørgen Mynte. Da Thomas Sture det følgende Aar blev udvekslet med en anden Fange, benyttede Borgmesteren ham til at tale for hans Sag hos Kongen, han tilbød at vilde overgive Malmø og derefter tillige søge at bevirke Københavns Overgivelse, naar Kongen vilde tage ham til Naade. Thomas maa da straks igen være indtraadt i Hæren, thi kort efter Krigen, 1537, laa han med andre slesvigske Adelsmænd paa Sjælland: Thomas Skrandi, Johan Blome og Henrik Blome. Selv laa Thomas Sture med sine 4 Heste paa Gaarden Solt ved Næstved. 1536 blev han tillige med flere andre Borger for Christian III. overfor Christoffer von Wellheim for en Sum af 29.372 Gl. 1537 gik han atter i Kaution for Christian III. for 5000 Gylden, ligeledes fra Christoffer v. Wellheim. 1539 skrives der til ham paa »Helwitgaard«, da han gik i Kaution for 3000 rm., som Clement von der Wisch laante af Siwert von der Wisch. 1541 var han paa Haderslevhus, hvor han af Kong Christian III. »af fyrstelig Gunst og Naade, hvormed han er ham bevaagen, for mange trofaste Tjenester imod Os og vor Fader Kong Frederik I.« forlenes med flere Gaarde. 1548 ledsager »den Ærbare, Vor Hr. Thomas Sture Kong Christian III.' Datter Anna med fem Heste«.

1549 blev han efter Bertram v. Ahlefeldt Amtmand paa Sønderborg. 1551 i November meddeler han Amtmand Sivert Rantzau i Ha-

derslev Fru Anna Breides Død paa Søbo (nu Rumohrsgaard) fordi hun havde Pantegods i Haderslev af Hertug Hans den Ældre.

1554 underskriver Thomas Sture som Amtmand paa Sønderborg i Egen Kirke en Kontrakt mellem Sognepræsten Jørgen Thommesen og Sognefolkene angaaende Tienden.

1555 faar han af Kong Christian III. Befaling til aarlig at lade Præsten Hans Nielsen i Æreskøbing nyde 2 Mk. Lybsk og 20 Favne Brænde af Sønderborg Len.

Som Amtmand i Sønderborg og fra 1560—63 tillige Amtmand over Nordborg Amt, stilledes der af ham, i Aaret 1561, 10 Heste, Helvedgaard 5 og Gammelgaard 5, hvorimod der i hans Faders Tid kun stilledes 6 Heste til Hærfølge. Thomas maa da have forøget sit Gods ret betydelig. Af sine Gaarde betalte han altid Præsterne den tilbørlige Tiende.

At Thomas Sture var en af Kongens bedste Mænd, ses deraf at han i flere Aar havde Tilsyn med den kongelige Fange, Kong Christian II. paa Sønderborg Slot. Sagnet fortæller, at Thomas Sture stod paa Vindebroen da Kong Christian II. forlod Sønderborg Slot efter 17 Aars Fangenskab for at føres til Kallundborg Slot. Sture var temmelig skaldet, og Kongen sagde skæmtende til ham, at den Storm maatte have været heftig og stærk, som havde blæst Haaret af hans Hoved. Men Herremanden var ikke sen til at give Kongen Svar efter Tiltale: »Ja, men stærkere maa dog den Storm

have været, som blæste Kronen af dit Hoved,
Kristjern.«

1554 skænkede han en Klokke til Ketting Kirke. Det er den store Klokke som endnu hænger i Taarnet, hvis Indskrift lyder:

»FACTA PIO THOMAS STVER EST CAM-
PANULA JOSSV GEORDIA MERVELT ARTI
FICIQ NANU 1554. VERBUM DOMINI MA-
NET IN AETERNVM«.

(Efter Thomas Stures fromme Befaling er dette Klokketaarn bygget ved Gerordia Mervelts unstneriske Haand 1554. Guds Ord bliver evindeligt).

Thomas Sture var gift med Bertha, Peter Ahlefeldts Datter til Lindau i Angel.

Vistnok 1555, efter at han ogsaa var blevet Ejer af Gammelgaard, rev han den gamle Borg i Nørreskoven ned og byggede en ny Gaard i Nærheden af Byen Bosted. Det er Slottet, som senere fik Navnet Østerholm.

Den 20. November 1563 døde Thomas Sture. Hans Gravkammer er i Koret i Notmark Kirke, hvor et stort Sandstensepitaf nu bevarer hans Minde.

Den store Gravsten havde sin Plads paa Korets Nordvæg indtil Kirkens Restaurering i 1907. Det murede Gravkammer ligger under Alteret og der fortælles at man før saa et til-muret Hul i Muren, hvor de lange Kister er bleven ført igennem. Det har dog næppe sin Rigtighed, paa Muren findes ikke Spor af en

Gennembrydning, og der vilde ingen Grund være dertil, da der er Plads nok igennem Kirken.

Epitaphiet er indfattet af en stor Træramme, der før havde Døre, saa at det kunde lukkes.

I Midten af den store Sandstensplade ser man Thomas Sture, harniskklædt og hans Hustru Bertha født Ahlefeldt. Søjlerne ved Siderne bærer foroven Sture's og Ahlefeldts Vaaben. Sture: en Sølvfisk i blaat Felt, Ahlefeldt: højre Halvdel røde Bjælker i Sølvfelt, i venstre Halvdel en hvid Fuglevinge i blaat Felt. Paa Sokkelstykkerne er Blomes og Ahlefeldts Vaaben anbragt. Hans Blome var Thomas Sture's Svigersøn, han førte en springende Hund i Sølv i blaat Felt som Vaaben. Søjlernes Midtstykke prydes af to Symboler, Taalmodighed og Kraft («Geduld» og »die Starkheit»). Billedet krones af et Tympanon (Buefelt), som forestiller Christi Komme. Christus sidder paa Regnbuen i Skyerne, i Hjørnerne Engler med Basuner, andre bærer Christi Pinselsredskaber.

Indskriften paa Fodstykket lyder:

»ANNO DOMINI 1568 DEN 20. NOVEMBRIS DEN
 AVENTH THO 7 URE IS DE ER BAR VND
 ERNVESTE TOMAS STUR WOLVES SON AMPT-
 MAN UP SONDERBORCH VND NORDBORCH
 ARFGESETEN THO HELWIT VND GAMELGARDE
 VAN DESSEM JAMERDAL IN WARE ER-
 KENTNIS VND GUDER VORNUNFT CHRISTLICH

VORSCHEDEN DEM GOT GENEDIG SI SIN
SELIKE HOSFRUVE IS EIN ALEVLTEN GEBAREN
ON DE HEDT BERTA SELIGE PETERS DOCHTER«

Epitafiet er rejst af Hans Blome og Hustru 1569, »do vort dit gemaket von Jacop von der Borch«.

Thomas Stures eneste Datter, Katarina, blev gift med Hans Blome, som efter Faderens Død overtog de store Besiddelser og ligesom denne var han fra 1567—1571 Amtmand over Sønderborg og Nordborg Amter.

Hans Blome boede paa den nyopførte Gaard. Slottet var en anselig Bygning paa tre Etager. Slottet og Avlsgaarden var omgivet af Voldgrave.

1568 staaer Bertha Sture endnu anført i Skatteregistret med 68 Gaarde, et par Aar senere med 117 Gaarde.

1584 slogte Hans Blome Helvedgaard og Gammelgaard med tilhørende Gaarde (812 Td. Land) til Hertug Hans den Yngere for 175.000 Rigsdaler.

Bertha Sture har dengang levet endnu da hun har medunderskrevet Købekontrakten. Kort efter, 1589 købte Hans Blome Rønhave og Ballegaard af Detlev og Anders Holck, hvilke Godser han 1596 atter solgte til Hertug Hans den Yngere.

Hertug Hans gav Slottet det nye Navn Østerholm.

Slottes Beliggenhed i den saakaldte »Frugt-

**Notmark Kirke,
som gemmer Thomas Store's Gravsted.**

have paa Als« ¹⁾ i umiddelbar Nærhed af Havet og den store Nørreskov, ligesom Egnens store Rigdom paa Vildt, har været særlig tiltalende for Hertugen. Det statelige Slot med to Etager, lod han forstørre, og tilbyggede to Taarne med tre Etager og store kobberdækkede Kupler og høje Spir. Slotshaven blev udvidet og en stor Frugthave anlagt. Hertug Hans opholdt sig ofte i længere Tid paa Østerholm med hele sin Hofstat og afholdt store Jagtselskaber. Hertug Hans nedlagde Byen Bosted og dens Jorder kom under Østerholm.

Ved Hertug Hans d. Y. Død 1622 kom Østerholm under Nordborg Len, som tilfaldt Hertug Johan Adolf, † 1624. Han fulgte Hertug Frederik (1624—1658) og Johan Bugislav, som paa Grund af Gæld 1669 maatte afstaa Lenet til Kronen.

Efter Hertug Frederiks Død fik hans Enke, Eleonora af Anholt, Østerholm Slot som Enkesæde. Her døde hun d. 2. December 1680 og Liget stod i seks Uger paa Østerholm, indtil Bisættelsen i Egen Kirke fandt Sted.

1676 overtog Hertug August af Sønderborg-Pløn Nordborg Len. Han genopbyggede det 1665 nedbrændte Nordborg Slot og efter Hertuginde Eleonoras Død, 1680, forbedrede han Østerholm. Hertugen døde 1699 og hans Enke, Elisabeth Charlotte af Anholt-Harzgerode tog Ophold paa sit Enkesæde Østerholm;

¹⁾ F. v. Krogh, Beiträge zur älteren Geschichte des Hauses Holstein-Sonderburg (Berlin 1877) pag. 13.

hvor hun døde den 20. Januar 1723. Den 8. April blev Liget ført fra Østerholm til Gravkappellet i Nordborg. Der var stor Parentation paa Slottet. Hofpræsten Hr. Neckelmann holdt Ligprædiken.

I hendes Tid var Kristopher Witt »fürstlich wohlbestalltedter Hausvogt zu Osterholm«.

En af Hertug Augusts Hofmænd, Oberstløjtnant Hans Frederik von Holstein boede en Tid lang paa Østerholm. Han døde paa Slottet 1687.

I de følgende Hertugers Tid (Joachim Frederik og Frederik Carl) blev Østerholm kun benyttet som Jagtslot. Frederik Carl overlod 1729 Nordborg Len til Kronen og dermed var Slottets Herlighed forbi.

Paa Sønderborg Slot gemmes en Inventarliste fra Østerholm Slot fra Aar 1733, dateret 10. April.

Paa Forstuen anføres en Del Genstande uden væsentlig Interesse, deriblandt 11 Vandspande af Læder (Brandspande?) og en »meget gammel« Tromme.

I Tafel - Gemakket stod 6 Stole, 3 Træskrinne, en Skammel og 12 Familiebilleder (Malerier).

I Prinsessens forreste Forgemak stod bl. a. et stort ovalt Bord, i det andet Forgemak var der forgyldte Læder-Tapeter, to Familiebilleder og 7 gamle Stole.

Prinsessens Soveværelse: Læder-Tapeter i Rødt og Guld. 14 Malerier (Familiebilleder).

Det blaa Gemak havde Læder-Tapeter i Blaat

og Sølv, 15 malede Familiebilleder og 4 Stole med hvidt Lærredsbetræk.

Taarnværelset havde ligeledes Læder-Tapeter.

I »Det røde Gemak« var tapeseret med røde Lædertapeter med Guldtryk.

Hertug Christian Carls Gemak: Blaa Lædertapeter med Sølvtryk, 3 gamle Familiebilleder.

Taarnværelset ved Siden af havde Lædertapeter i Blaat og Sølv.

Det lille Kammer til venstre for Salen: 4 Familie-Malerier, 4 andre Familiebilleder fandtes i det lille Kammer »nächst bei«.

Paa Loftet var et gammelt Ur med Klokke, og i Kælderen laa der 65 Fliser.

Der fandtes 13 Kakkellovne, foruden i de nævnte Værelser, i »Fruentimmerkammeret«, i Hofmester Pletzen's Gemak og i Hofpræstens Logis.

Domestiquehuset eller Apartementet

laa til venstre for den første Vindebro, indenfor Graven. Den var en lav, etetaget Bygning, opført af Brandmur.

I den sydlige Ende mod Broen, havde Hofpræsten sine to Værelser. Gulvet bestod i det ene Værelse af røde, i det andet af hvide Mursten. Der var to Kakkellovne, en opmuret af Tagpander, den anden var en Vindovn af Støbejern. Ved Siden af havde Hofmesteren sin Bolig. Den bestod af Forstue, to Stuer med Alkover, Køkken og Spisekammer. Lakaien og Kokken havde ligeledes deres Stuer i denne

Bygning. I den anden Halvdel var Konditoriet, Bage- og Bryggehuset. Overalt var der, ligesom i Hofpræstens Bolig, Stengulv og Kakkelovne af Tagpander. Bygningen var 25 Fag lang med en Sidefløj paa 4 Fag ud mod Vindebroen. — Det er den gamle smukke Tjenerskabsbolig som staar endnu.

Præsteboligen.

Hofpræsten havde sin Bolig i Nærheden af Slottet. Det lille Hus af Bindingsværk og Mursten laa mod Øst »udenfor Dammen og Graven, i Nærheden af Kroen«. Det maa have ligget, hvor de smaa Huse nu er, ved Vejen mellem den gamle Kro og Nørreskoven. Huset var 7 Fag langt og 4 Fag bredt og straatækket. Gulvene var af røde Mursten. Det havde to Stuer, Kammer, Køkken og Spisekammer, to Kakkelovne, en lille Jernovn og en bygget af Tagpander. Det var Undersaatternes Pligt at holde Huset i Stand.

Avlsgaarden

bestod af følgende Bygninger:

1. Den store Hestestald (Ridestalden) var en Bindingsværksbygning med Tagpander, 24 Fag lang og 5 Fag bred. Der var Plads til 34 Heste og forskellige Kamre, hvor Staldpersonalet boede. Paa Nord- og Østsiden var Dueslagene anbragt paa Muren. 5 Kviste pyntede Taget.
2. Høladen, ligeledes en Bindingsværksbygning,

var bygget sammen med Hestestalden, 12 Fag lang og 3 Fag bred, med Straatag. I den vestlige Ende var tre Rum til Kalve, Faar og Svin. Straatag.

3. Den store Lade, en Bindingsværksbygning 25 Fag lang og 12 Fag bred. I Midten var der Terskelo og Kornrum. I den ene Del var der Stald til Køer og Ungkvæg. Andetsteds i Laden var Plads til 10 Heste. Taget var af Tegl.
4. Den lille Lade, 16 Fag lang og 20 Fag bred, bestod af Bindingsværk og Straatag. I Midten laa en Tærskelo med Kornkister. Desuden var der Plads til 16 Heste.
5. Kostalden med Hollænderiet i Østenden, var 27 Fag lang og 9 Fag bred, tækket med Tagpander. Over Porten var Aarstallet 1699 indhugget i Bjælken. Her havde Fogden sit Kammer. Ved Siden af Hollænderiet var Hollændernes Lejlighed, med Stue, Sovekammer, Køkken og Spisekammer. Fra Hollænderens Køkken førte en Dør ind til Mælk- og Ostekammeret. Taget havde Kvist baade paa Nord- og Sydsiden, hver med tre Vinduer.
6. Svinestalden, 6 Fag lang og 2½ Fag bred var en gammel Bygning med Straatag. Foran den stod et Duehus paa en Jernpille.
7. Vaskehuset og Vognremissen var i en Bygning. Ved Siden af det egentlige Vaskerum var to smaa Rum og et Rullekammer. Hele Bygningen var 16 Fag lang og 4 Fag bred. Paa Taget var tre Kviste, hver med to Luger.

(Efter Synsberetningen fra 1730).

Af alle disse Bygninger ses intet Spor mere.

Avlsgaarden var mod Nord omgivet af den store Dam og med et Stykke Agerjord («Gerstenland») paa omtrent 7 Tønder, mod Øst, Syd og Vest af Voldgraven. Mod Vest var Gravens Længde 90 Favne, mod Syd 120 Favne og mod Øst ved Broen og Apartementet 10 Favne. Graven var i 1727 næsten tilgroet. Langs den store Dam var et Plankeværk og her var Træet til Brændsel staplet op.

Avlsgaardens Besætning

den 2. Maj 1727.

Køer:

4	aarige	11	Stykker	
5	—	12	—	
6	—	12	—	
7	—	26	—	
8	—	13	—	
9	—	6	—	
10	—	19	—	
11	—	13	—	
12	—	9	—	
13	—	4	—	
14	—	8	—	
15	—	2	—	
16	—	1	—	
17	—	1	—	
18	—	1	—	
19	—	1	—	189

Tyre:

1 aarige	1 Stykken	
2 —	1 —	
3 —	1 —	
5 —	1 —	4
<hr/>		143

Kvier:

3 aarige	8 Stykker	
2 —	10 —	
1 —	11 —	29
<hr/>		

De otte treaarige Kvier kommer i dette Foraar ind under Hollænder-Køerne, hvorfor 8 af de gamle Køer skal afskaffes.

Kalve, deriblandt 1 Tyrekalv	14	
Faar	6	
Lam	6	26
<hr/>		198

Slotshaven paa Østerholm. 1720.

Slottets Lysthave laa Øst for Slottet. Den var delt i fire Afdelinger, som udvendig var beplantet med Legustrum, indvendig med Buxbom. Der var alle mulige Blomster. Paa de forskellige Rabatter stod en Mængde Frugttræer.

I et Havehus stod 10 smukke, forgyldte Blomsterpotter med Granater og Pommerans-træer. Endvidere stod der en stor hollandsk

Blomsterpotte med et Laurbærtræ og 15 mindre Potter med alle Slags Planter. To Figen-træer stod i firkantede Beholdere. Midt i Haven var en Pyramide af 60 Blomsterpotter med Nelliker og Cypresser. Desuden fandtes en Mængde Ribs- og Stikkelsbærbuske i Haven.

Syd for Slottet var Frugt- og Køkkenhaven. Paa den ene Side var der en Mur, hvor der groede forskellige Spaliertræer. Der var to store, grundmurede Drivhuse. Denne Del af Haven har haft en ret betydelig Udstrækning. Tre Afdelinger var beplantet med Ribs- og Stikkelsbærbuske, »som holdes under Saksen«, og Roser. I Synsberetningen nævnes her 584 Frugttræer, deraf 465 Æbler og Pærer. Desuden fandtes 180 mindre Æbletræer i en Plan-teskole.

Slottets Nedbrydning.

Efter Synsberetningen fra 1730 var Slottet i en meget daarlig Forfatning.

Vindebroen blev sat i Stand, den var saa daarlig, »dass kein Mensch sich herüberwagen konnte.« Bjælkerne var raadne og Gelænderet faldet ned. Klapfaget paa Broen blev ligeledes sat i Stand.

Paa Slottet foretog man kun de allernødvendigste Udbedringer. I Synsberetningen fra 1732 hedder det, at alle Vinduer indvendig fra var bleven beslaaet med Brædder, saa at de vilde Fugle ikke kunde flyve ind og ud mere. Sydgavlen (over Portalen) havde slaet to

Revner, saa store, at man enkelte Steder kunde lægge 3—4 Fingere deri, »siehet gantz gefährlich aus«. 59 Vinduer var saa medtagne, at Vinden kunde kaste dem ud og begge Runddele (Taarnene) var »mehrentheils gantz spoliret«, men da ingen boede paa Slottet kunde Reparaturen nok udsættes.

Før at spare paa Omkostningerne ved Restaureringen 1730 havde taget Kobbertaget paa de to Taarne ned og solgt det. Kuppelspirene blev brudt ned og Taarnene blev afdækket med Tagpander.

I September 1730 sendtes Amtmann v. Scheels Forslag til Kongen, som gik ud paa, at Kobbertaget paa Kuplerne paa de to runde Taarne skulde medtages og sælges ved Auktion, for derved at indvinde Midler til Slottets Restaurering. I Skrivelsen henstilles til Kongen, at Kuplerne enten rives ned, saa at Taarnene bliver staaende med fladt Tag, eller de maatte blive afdækkede med Skiferplader eller Tagpander.

Et Folkesagn, almindelig kendt i Sognet fortæller:

»Da Østerholm Slot blev nedbrudt, havde en Jøde købt Kobbertaget paa Taarnene. Han var saa karrig med Betalingen til Arbejderne, der brød Taget ned, at de som Hævn lod mange af Kobberpladene glide ned i Voldgraven. Kobberet skal endnu ligge i Voldgravens sydvestlige Hjørne«.

Den stolte Borgs Skæbne var besejlet. 1733 blev den fuldstændige Nedbrydning af Slottet

besluttet og Arbejdet blev ifølge Kontrakt af 11. Mai 1733 overdraget til Entreprenør Johan Jørgensen.

Johan Jørgensen skulde nedbryde Slottet, Jagthuset Nygaard skulde bygges om, endvidere skulde han bygge et nyt Hollænderei paa Langenvorwerk (Sønderborg Ladegaard) og istandsætte de til denne Gaard hørende Bygninger.

Slottet skulde rives ned »med Taarnene, Skorstene, Mure, Kældere og Hvælvinger, saa dybt, som indvendig staar med Fundamenterne i Jorden«, af Ydermurene skulde endvidere de to øverste Skifter af Granitsokkelen brydes ned. Det lægges Johan Jørgensen nær, at faa Slotsuret ubeskadiget taget ned, ligeledes Kakkelovnene med Rør og Laager, Træforsiring og alt hvad der var Bly eller Metal. Alt maatte nedtages i ubeskadiget Stand, for at Materialet igen kunde bruges til Bygninger eller sælges.

Tagpanderne fra Slottet blev brugt ved Ombygningen af Hollænderiet paa Hjortholm. I Juli 1734 blev Stenene transporteret fra Østerholm til Kajnæs.

Det kgl. Gods Langenvorwerk fik fra Østerholm 15 Læs Sten og Tømmer og to Tønder Segeberger Kalk, desuden to Bjælker paa 23 Alen Længde.

Hjortholm fik 23 Bjælker paa 18—20 Alen Længde, de blev benyttet til Kostalden. End-

videre blev der bragt 6 Tønder Gotlandkalk og Bjælker til Bindingsværk til Hjortholm.

Saaledes blev en Del af det brugbare Materiale anvendt paa de forskellige kongelige Godser. Et større Parti af Kalk og Bjælker blev opstaplet paa Sønderborg Slot, hvorfra forskellige Ting igen blev brugt paa Sønderborg Ladegaard.

Resten af Nedbrydningsmaterialet, gammelt Bjælkeværk og Brædder, gamle Døre, Vinduer, Laase o. s. v. solgtes ved Auktion den 21. April 1735. Tømmeret fra Vindebroen blev ikke solgt.

I den tidligere Østerholm Kro var før et gammelt Billede af Østerholm Slot. Det er absolut ingen Kunstværk, men interessant er en Indskrift, malet paa Billedets Bagside. Den fortæller, at Østerholm er bygget af Thomas Sture og solgt til Kong Christian III's Søn Hertug Hans, som »kort efter, 1592, forbedrede Forhuset (Hovedbygningen) og byggede de to Runddele. Nedbrudt ved Kong Christian IV. Anno 1735.« — — Indskriften fortæller videre, at Slottets Længde var 48 Alen, Bredden 24 Alen og Højden 44 Alen; Taarnene var 50 Alen høje. Forpagter N. F. Brodersen byggede 1746 et Lysthus paa det Sted, hvor Slottet havde staaet. Et Maleri af dette Lysthus, bygget i en prægtig Barokstil, findes i Samlingerne paa Sønderborg Slot.

Udparcelleringen fandt Sted i 1768.

Slotsgrunden tilhører nu Gaardejer Krent-

zen-Hjortspring. Af Bygninger er kun den gamle, smukke Tjenesteskabsbygning tilbage. Endnu ser man tydelig de dybt nedskaarne Voldgrave og Pladsen hvor Hovedbygningen stod. Hvor Vindebroen var, fører nu en fast Stendæmning over Ydergraven. Den store Plads, hvor Avlsgaarden laa er nu Agerjord. Overalt ligger der Brokker af de røde Munkesten, som minder om nedbrudt Storhed. Mindet lever og enhver Besøgende af Østerholm maa ikke forsømme at besøge det smukke Sted, som ogsaa har givet Slott-Møller Motivet til sit kendte Billede »Hvide Roser«.

Smaa Notitser vedrørende Østerholm:

- 1702 var Daniel Melchior Wildhagen Køkkenskriver paa Østerholm.
- 1708 blev Krohuset ved Østerholm med tilhørende Bygninger, Land og Have bortforpagtet til Hans Jacobsen fra Ketting for 5 r. aarlig.
- 1717 var Jep Jørgensen Forpagter af Avlsgaarden Østerholm.
- 1721 i Juli havde Hofbageren en mistænkelig Omgang med Hyrdens Kone. Hollænderfolkene havde set det, og gjorde Anmeldelse til Hofmester v. Pletz.
- 1723 var Claus Carlsen Skovrider over Østerholms Len.
- Samme Aar blev Mester Christian Hansen anstillet som Gartner over Lyst-, Frugt- og Køkkenhaven paa Østerholm. Christian Hansen var født i Oksbøl 1670, † 1747. Fiskedammene i

Hjortsprings og Østerholms Len var 1723 følgende:

- 1) Graven om Hjortspring med smaa Karper,
- 2) en Dam »bei dem büttel« (ved Bøddelen?) med Karper,
- 3) en Dam ved Cannenbergens Hus,
- 4) Graven om Østerholm med Gedder,
- 5) Mølle-dammen ved Egen med Gedder.

»Vidunderblomsten« fra Østerholm.

Paa Engen eller i Voldgraven ved Østerholm Slot viser sig undertiden en ejendommelig Plante, som kaldes »Vidunderblomsten fra Østerholm«. Den kan komme igen med mange Aars Mellemlum. Blomsten har lange, smalle Blade, selve Blomsten har 5—6 Blade af hvilke nogle er hvide, andre blaa. I de senere Aar har man ikke fundet den, det skal være en Blomst fra den gamle Slotshave, som har forvildet sig ud i Engen. Den kendte Sønderborger Botaniker H. Petersen, (Udgiveren af »Beiträge zur Flora Alsens«) har forgæves søgt efter den.

Sagn og Fortællinger fra Østerholm.

»L a a d n e B ø g «.

Mellem Rønbæk og Voldstedet Helvedgaard staar ved Vejen en gammel Bøg, »Laadne Bøg« kaldet, fordi hele Stammen er fuld af smaa Kviste. Her skal engang en Jæger være bleven myrdet paa Hertugens Befaling, fordi han stod i Venskabsforhold til en af Prinsesserne.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup. 1925).

Dette Sagn har sin Oprindelse i en Jagtulykke i Aaret 1731, da Amtmand von Scheels Forrider, der som Klapper deltog i Jagten, blev dødelig saaret ved et Vaadeskud ved »Laadne Bøg«.

Præsten Hans Caspar Brandt i Nordborg (1721—1740) nævner denne Tildragelse i Nordborg Kirkebog:

»1731. Den 1. Februar om Aftenen blev jeg kaldet til Hr. Amtmandens Forrider, for at berette ham, der han om Dagen havde været med sin Herre paa Klapjagt, og af Uforsigtighed istedetfor et Stykke Vildt blev skudt paa Skram igennem hans Skulder, ind ved den venstre og ud ved den højre Side, nede ved gammel Østerholm i Skoven«.

»Laadne Bøg« nævnes ogsaa i Forbindelse med en anden Fortælling:

Thomas Stures Velgørenhed mod Kirkerne i Notmark og Ketting har Folkemunden bragt i Forbindelse med følgende Sagn:

»Thomas Stures eneste Datter, Katrine, der senere blev gift med Hans Blome, havde som ung Pige forelsket sig i en af Faderens Jægere, Rudolph Georgius, hvis Fader havde været Præst i Lysabild. Præsten havde underholdt hemmelig Forbindelse med den fangne Kong Christian II. paa Sønderborg Slot i Slutningen af Aaret 1532. Det blev opdaget og han blev sammen med »Hans Smed« fra Sønderborg henrettet paa Sønderborg Bys Bekostning.¹⁾ Da Enken ikke

¹⁾ Sml. A. D. Jørgensen: »Kong Kristian II. paa Sønderborg« i Sønderj. Aaret 1902. pag. 251/52.

havde noget at leve af, tog Thomas Sture, der i denne Tid var Kongens Vogter, Præstens lille Søn til sig paa Helvedgaard og opdrog ham sammen med sin jævnaldrende Kathrine. De to Børn voksede op sammen og kom til at elske hinanden; men Thomas Sture modsatte sig enhver Tilmærmelse. Hans Datter maatte ikke ægte en henrettet Landsforræders Søn.

Thomas Sture havde en Væbner, Tage, der var meget misundelig og ondsindet overfor Rudolph, da han mente, denne efterstræbte hans Stilling. Kort derefter blev Rudolph dræbt af Tage paa Jagten ved den saakaldte »laadne Bøg« i Nørreskoven. Det blev udlagt som Ulykkestilfælde ved Vaadeskud.

Et andet Sagn fortæller :

»I Nørreskoven, mellem Østerholm og Nyggaard, ligger Voldstedet af Sturenes gamle Herresæde Helvedgaard. 1555 brød Thomas Sture Slottet ned og byggede en ny Borg lidt længere mod Syd — det senere Østerholm. Endskønt Thomas Sture var en af Egnens rigeste Adelsmænd, bragte Ombygningen af Slottet ham dog i Pengeforlegenhed. En Dag da han gik i Skoven i Nærheden af Slottet, hvor Bækken flyder ud i Havet, saa han en Havfrue komme svømmende op ad Bækken. En saa yndig Kvinde havde Thomas Sture ikke set før, og han var fuldstændig betaget af hendes Skønhed. Havfruen raabte: »Thomas Sture, jeg véd hvad dig fejler, jeg vil give dig Sølv og Guld, hvis du vil give mig din Kærlighed.« Sture lod sig forføre, og han blev en rig Mand, men han maatte møde hende nede ved Bækken hver Gang

han hørte hendes Sang. Havfruen havde Thomas Sture fuldstændig i sin Magt, og da han blev ældre, følte han Samvittighedsnag. Derfor gik han til Notmark Præst og bad om Trøst. Præsten bød, at Sture skulde give to Kirkeklokker, en til Notmark og en til Ketting Kirke, thi Klangen af en kristen Klokke vilde fordrive Havfruen. Thomas Sture fulgte Præstens Raad og da Klokkeklanger første Gang lød igennem Nørreskoven, forsvandt Havfruen i Havet for ikke at vise sig mere.

I de gamle Grave ved Østerholm ligger skjult en Guldkæde, der er saa lang, at den kan naa omkring hele Als. Den skal Thomas Sture have faaet af Havfruen, men af Angst for sin egen Samvittighed, kastede han den i Borggraven.«

Da Helvedgaard blev bygget.

Vejen fra Elstrup igennem Nørreskoven til Østerholm fører forbi Voldstedet Helvedgaard, i Folkeminde kaldet »Gamle Østerholm«. Da dette Slot var under Opførelse, blev det om Dagen opbyggede nedbrudt om Natten. Det var en Havfrue der brød det ned, hun kom op fra Havet i den saakaldte Rønbæk. Først da Bækken blev afspærret og Havfruen ikke mere kunde komme igennem, kunde man bygge paa Slottet i Ro.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup. 1925.)

Henrettelser paa Galgehøjen ved Egen.

Øst for Egen Kirke ligger det trigonometriske Højdepunkt 45. Der findes endnu en Jordknold, som Rest af en tidligere Gravhøj. Mar-

ken og Højen kaldes »Gallehøj« (Galgehøj) og her var i gammel Tid Retterstedet for Egen Ting. Det er ikke saa faa Misdædere, der her har maattet bøde med Livet. Flere Kirkebog-notitser fortæller kort og godt om de ulykkelige, der her er bleven hængt eller radbrækket og lagt paa Hjul og Stejle.

Nordborg Kirkebog fortæller:

»1634 den 8. Januar bleve nogle Misdædere rettet ved Egen Ting, som gav sig ud for Tartarer, have brudt ind udi Kirken der oc stjålet 300 Sk. og gjort meget mere undt, som deres Bekjendelse lød. De tre blev lagt paa Steiler, 1 hængt, og 1 Qvinde. Senere blev den 6de lagt paa Stejle. Gud bevare hver Christen for saadan Folk paa alle deres Reiser. Amen.«

— I Aaret 1633 drev en Banditbande omkring paa Als. Bandens Anfører var Hans Tatter. Den røvede og myrdede overalt, indtil de fleste Medlemmer af Banden ved Nytaarstiden 1633—34 blev fanget i Nærheden af Nordborg. De blev sat i Fængsel paa Nordborg Slot indtil 6 af dem blev henrettet paa Retterstedet ved Egen den 8. Januar 1634.

Herom beretter Jørgen Nielsen, Guderup:

»Der laae nordvest for Egen Kirke, lige ved Landeveien, i flere Aarhundrede en Bygning, som blev brugt som en Slags Fattighus for 4 Familier, og her henvises sædvanlig de Folk som ikke paa anden Maade kunde finde Løilighed.

Da Huset laa til Skamme for Kirkebesøgende blev der i Biskop Hansens Tid gjort Skridt til at faa

den bort og Fattiglemmerne blev senere anbragt i Pøl, da samtlige Sogne fik Part i det store Hus som blev bygget til dette Formaal.

Den første Henrettelse, der er kendt her for Egen Sogns Vedkommende, skete i 1634 den 8. Januar. Det var den endnu i min Barndom i Folkemunde omtalte »Hans Tater« med samt hans Røverbande som maatte til Galgehøjen.

Hans Moder holdt Hus for ham i det ved Kirken omtalte Hus. Hos dem samledes al Slags Rak, de soldede og levede lystigt af deres Røvier.

Det gik saavidt, at Vejene ved Nattetid ikke kunde passeres af Folk. Mangen Vogn, der kom fra Sønderborg ved Aftentid blev overfaldet og udplyndret.

Herom staar noteret i en gammel Dagbog: »Den Dag blev Folkene i mange Byer om Morgenen Klokken 3, udraabt til at møde paa Mødestedet for at jage i Landet efter Skarnsfolk, Boelsmændene mødte hver med 2 Karle, samtlige Kaadnere og Inderster. Hans Taters Bande var overbevist om at være moden til Galgen, den skulde nu fanges og dømmes.

Fangsten lykkedes for saavidt godt, blot Hovedpersonen, Hans Tater selv, deserterede til Asserballe-skov og stjal en Baad, hvori han undslap til Lyø.

En stærk Eskadre af Søfolk, med en Del stærke Mænd her fra Egen Sogn, tog straks til Lyø for at fange Hovedmanden. Resten af Banden blev under stærk Bevogtning ført til Amtsfængslet i Nordborg. Lyøboerne blev meget bange, da de erfarede hvorom det drejede sig. Øen blev godt gennemsoget og jaget overalt, men forgæves. Hovedstyrken samledes midt i Lyøby og holdt Raad om, om der skulde fortsættes med

Eftersøgningen. Ved Pladsen laa en gammel Gaard med en høj Trægavl ud til Pladsen og højt oppe i samme var udsavet et Glukhul, dette benævnes her paa Als »e Ogelgaf« (Uglehullet), dette var almindelig i den Tid i de gamle Hjelme.

Der stod en stor Dreng i Selskabet, han iagttog, at der sad et Hoved oppe i dette Hul, og gjorde Anskrig. Huset blev straks omringet og af bevæbnede Mænd blev Laden grundig eftersøgt. Endelig lykkedes det at fange Gavtyven, det var netop selve Hans Tater. Han blev bundet paa Hænder og Ben og ført tilbage til Als og afleveret i Arresten i Nordborg.

Alle kom i skarpt Forhør og bekjendte en Del Misgerninger. Moderen og den yngste Mandsperson blev hængte og de andre Misdædere blev lagt paa Steile og Hjul. Herom nævnes i Egen Kirkearkiv følgende Navne: »Henrik fra Vinsel«. — »Johan Krumm«. — »Zagarias Petensen Norvegius«. — »Johan Schultz«. — »Hans Kristoffer«. Det sidste maa være Hans Taters rette Navn. »Under disse Navne staar: »Natus en Teilgaard ved Lüneborg in dacio et anxilio Hansio Müllens i Hundslev«. Alle rettedes samtidig«.

I September 1765 blev Christen Mathiesen fra Stolbro henrettet. Han havde slaaet sin Tjenestepige ihjel og kastet Liget i Havet ude ved Stolbronæs. Forbrydelsen blev snart opdaget og Christen Mathiesen blev sat i Fængsel paa Nordborg Slot, som dengang var Amtshus. Han blev dømt til Døden og Henrettelsen skulde foregaa ved Egen.

Den 12. September, lige i Boghvedehøsten da alle Folk var i Marken, blev Forbryderen

kørt fra Nordborg til Egen paa »Rakkervog-
nen«. Mange Folk fra Omegnen var tilstede
ved Henrettelsen.

Christen Mathiesen blev hængt og radbræk-
ket. Efter »Tax-Ordningen for Skarprettere
af 12. Marts 1698« fik Skarpretteren »for at
hænge en« 10 Rigsdaler, »for at tage en død
Krop ned fra Galgen« 4 Rdlr., »at slaa Arme
og Ben i Stykker« (radbrække) 3 Rdlr. Man
ser, at det efter den Tids Forhold ikke har
været billigt at faa en Forbryder dødsstraffet.

Det blev en temmelig dyr Historie at faa
Christen Mathiesen hængt. Omkostningerne
maatte udredes af Beboerne i Østerholms Len.
Amtmanden i Nordborg, Teufel von Birkensee
opfordrede i Skrivelse af 2. Mai 1767 Beboerne
i Østerholms Lehn til at betale det dem paa-
lagte Beløb inden den 12. i samme Maaned.
Hver Bolsmand maatte betale 1 Rdlr., 9 Sk., 10
l., hver Kaadner 3 Skilling lybsk og 4 Pfenning.

Nævnte Skrivelse lyder ¹⁾ :

Nachdem verschiedene und hauptsächlich wegen des
in Ao. 1765 hingerichteten Christen Matthiesen aus
Stolbro entstandene, auch von der Höchstpreislichen
Rente-Cammer genehmigte Delinquenten-Kosten von
den hiesigen Amts-Unterthanen nunmehr erhoben
werden sollen, und dann nach der desfalls von der
Amtsstube gemachten und dadrauf approbirten repar-
tition jeder Bohlsmann mit 1 Rtlr. 9 Schl. 10 ^{175/278}
Pfenning und jeder Käthner mit 3 Lbschl. 4 ^{175/4448} Pf.

¹⁾ Sml. »Heimatblätter« I. Bind S. 41.

dabey zu concurriren hat; So wird demnach einem jeden respektive Bohlsmann und Kätbner in dem Lehne Osterholm hierdurch allen Ernstes angedeutet und anbefohlen, mit vorbemeldetem zu erlegenden Geld-Quanten sich den 12ten dieses Monats auf der hiesigen Amtsstube unfehlbar einzufinden und solches zu weiteren Abtrag gehörig zu berichtigen: wiewidrigensfalls die Saumseligen zu gewärtigen haben, dass deren Anteil durch nachdrückliche Execution werde herbeigetrieben werden. Wornach beykommende sich zu achten habe. Gegeben auf dem Amthausse zu Nordburg den 2ten Maji A. 1767.

(gez.) Teufel v. Birckensee.

Chrestian Jespersen.

Jörrgen Peterssen.

Synsleute.

B e f e h l

an die Unterthanen
in dem Lehne Osterholm.

Die beykommende Synsleute des Lehens Osterholm haben diessen Befahl unverzüglich bekannt zu machen, und hiernächst auf der Amtsstube in Norburg zurückzuliefern.

Om denne Tildragelse berettes andetsteds:
»1765 den 26. September blev Christian Smed, en Bondekarl fra Stolbro, som havde begaaet 4 dobbelt Mord, da han havde givet en Pige, som ved ham var frugtsommelig, Gift ind, hvorpaa hun straks døde i Meels. Endvidere havde han drejet Halsen om paa en anden Pige, som og ved ham var frugtsommelig. Han sad

næsten et Aar i Fængslet i Nordborg, før han paa Egen Galgebakke fra oven nedad blev radbrækket og hans Krop lagt paa Stejle.

I Kirkebogen tilføjes om samme. »Den gode Gud være evindeligt lovet, at han gav ham Naade til en sand Omvendelse, og med fuld Tillid til Guds Naade i Christo ganske villig at underkaste sig sin fortjente Dødsstraf. De sidste Ord han taledede, da han laa ned paa Jorden under Galgen, førend han fik det første Stød i Nakken, var: »Jeg slipper Dig ikke Herre Jesu, før Du velsigne mig.«

1791 21. Juli blev den berygtede Hans Peter Skræder af Guderup hønrettet paa Egen Galgebakke. Han var kjendt og frygtet som en meget raa Karl. Han havde bygget sig et Hus i 1774 i Jørgen Madsens Mark ved Guderup Landevei, var gift $\frac{3}{9}$ 1774 med Mari Matzdatter af Sjellerup. Den 16. Februar 1776 brændte hans Hus af, og det var den almindelige Mening, at han selv var Skyld i Branden.

Der fortælles at en Gaardmand fra Stevning med sin Søn kørte til Sønderborg med et Læs Korn. Da de om Aftenen kom til Guderup paa Hjemturen, belavede Manden sig paa Overfald. Han lod Sønnen tage Tømmen, selv satte han sig baglænds paa Vognen, og tog en Vognkæp i Haanden, og var nu beredt til det værste.

Da nu de kom til det saakaldte Stendysbjerg, og Hestene op ad dette sagtnede Farten, sprang en Mand, der sad i Grøften op paa Vognen bag-

fra, i samme Øjeblik langede Bonden ham en paa Hovedet, saa han med et Brøl faldt ned fra Vognen. Gaardejeren med Sønnen kørte i Fart hjemad. Anden Dagen gik Manden til Guderup og tog ind til Peter Skræder, som af Konen blev nægtet hjemme, men han saa nok at der var en der rørte sig i Sengen da han gik. Hans sidste frygtelige Gerning bestod i at han ved Midnattid lokkede en Pige, der tjente i Sjellerup, med ind i Haven ved det sidste Hus i Sjellerup, og kvalte hende. Rygtet gik den Gang at hun var frugtsommelig ved ham. Hun havde varet til et Karlegilde, i Nabohuset og Hans Peter Skræder havde luret hende af da hun gik hjem. Han blev straks mistænkt for Mordet arresteret, og kort efter Tilstaaelsen henrettet ved Egen.

Det var den sidste Henrettelse paa Galgehøjen. Før førte en 12 Alen bred Vej fra Landevejen over til Retterstedet paa Højen. Den er forlængst overpløjet.

I Museums-Arkivet paa Sønderborg Slot gemmes

Hans Peter Christians

Poenitense - Psalme,

som

voldtog en ung Pige paa Marken,
og efter ugudelig Gierning med en Kniv
skar hendes Strube ud;

Hvorfor han

den 21de Junii 1791 ved Egen paa Alsø blev

radrækket og paa Steile lagt, og hans Kniv derved
fastgiort.

Begynder saaledes:

Længe nok jeg blind har vanket etc.

Tilligemed

en christelig Formaning til Bød

og Omvendelse,

som begynder saaledes:

Den sidste Dag af dine Dage etc.

Den Første.

Mel. Jesu, som min Siel saa trolig.

Længe nok jeg blind har vanket,

Paa min Vey, som Lasters Træl,

Længe nok jeg nu har sanket

Gift, som Morder for min Siel;

Længe nok som Lysters Fange,

Gik jeg mine mørke Gange;

Drak af Syndens Lyste-Skaal,

Fyldte saa mit Synde-Maal.

Trygt jeg laa paa Syndens Leye,

Frygt for Gud jeg kiendte ey:

Trygt jeg gik paa krumme Veye,

Tænkte: Ingen seer min Vey;

Men, o Gud! dit Øye fulgte

Al min Gang, skjønt jeg fordulgte

For mig selv, min Daarlighed,

Og blev i min Ondskab ved.

Synd med Synd jeg vilde dække,

Tænkte saa, jeg sikker var;

Vilde Hjertet mig end skrække,
 Blev jeg dog den, som jeg van.
 Min Samvittighed at dæmpe,
 Stræbte jeg, men ey at kæmpe
 Med mit Hjerte, som med Sviig
 Dækkede, og førde mig.

Endelig jeg nu maa kiende:
 Gud er en retfærdig Gud,
 Endelig jeg nu maa finde,
 At jeg skiændede hans Bud,
 Og mig fra ham monne vende;
 Hans Langmodighed fik Ende.
 Nu til Doms jeg fordres ud,
 Gud er en retfærdig Gud!

Bøyet under mine Plager,
 Ængstet i Samvittighed;
 Ak! jeg græder, ak! jeg klager!
 Thi jeg finder ingen Fred:
 Naar jeg tænker nu tilbage,
 Hvad i mine Leve-Dage,
 Er forsømt, er ilde giort.
 Jeg i Graad maa flyde bort.

Ak! hvad har jeg handlet ilde,
 Ak! hvad har jeg ey forspildt!
 Gud mit Beste altid vilde;
 Men i Syndens Lyst forvildt
 Agtede jeg, Daare, ikke
 Egen eller Andres Lykke;
 Hvor mig Hjertets Lyster drev,
 Der jeg Syndens Slave blev,

Jeg Guds Tempel skulde være,
 Udi Reenhed, Hellighed;
 Men jeg skændede min Ære,
 Kasted mig i Laster ned;
 Gud jeg skulde tiene trolig,
 Men mit Hjerte blev en Bolig,
 For Ureenhed, Lyst og Svig.
 Gud, forbarm dig over mig!

Ak! nu de Forførtes Klage,
 Ak! nu det udøste Blod,
 Ak! hver Synd i mine Dage,
 Hvor til jeg mig bruge lod;
 Er som Pile i mit Hierte,
 Kan ei tænke uden Smerte,
 Paa enhver Ulykke, som.
 Ved mig ind i Verden kom.

Nu jeg Fange Redning søger,
 Lindring for mit Hiertes-Saar,
 Verdens Dom min Angst forøger,
 Synd og Straf for Øine staar;
 Kan jeg nu min Haand udbrede?
 Tør jeg nu til Herren bede?
 Ak! min Haand er fuld af Blod.
 Blod, som raaber mig imod.

See! her ligger nu jeg Arme,
 Bundet og med saaret Siel;
 Ak! hvo kan sig nu forbarme?
 Hvo kan gjøre Saaret heel?
 Hvad kan mere nu i Live,
 Mig til nogen Glæde blive?

Du min Gud! som seer mig her,
Eene nu min Redning er.

Har jeg dig forladt, desværre!
Ak! forlad du ikke mig;
Du jo ingen vil, o Herre!
Ingen see ulykkelig;
Lær mig Synden ret at kiende,
Redelig mig til dig vende;
Og i sand Bodfærdighed,
Skønne paa din Kierlighed.

Lad den Død, som Jusu døde,
Ogsaa komme mig til Fred;
Dine Ord min Siel skal føde
I mit Fængsels Eenlighed;
Thi det Ord nu har bevoren,
Ingen blive skal forloren,
Som af Hiertet søger dig;
Herre! det opliver mig.

Til min Redning vil jeg ile;
Dagen hastig Ende faar;
Løgn skal ikke paa mig hvile,
Kun ved Sandhed jeg bestaaer,
Jeg vil ei min Synd fordølge,
Sandhed skal med Retten følge;
Da i din Barmhiertighed,
Jeg, o Gud! mig senker ned.

Den Anden.

En christelig Formaning til Fangen.

Mel. Hvo veed, hvor nær mig er min

Ende.

Den sidste Dag af dine Dage,
 O Menneske! sig nærmer hid,
 Den Tid som er for dig tilbage,
 O! brug den med alvorlig Flid;
 Kiøb Tiden, mens du har den fat,
 Brug Dagen, før det bliver Nat.

Lad Hiertet ikke dig bedrage,
 Det gælder om din arme Siel;
 Betænk! hvor mange Aar og Dage,
 Du aldrig tænkte paa dit Vel,
 Betænk i alt, at nu dog her,
 Nu et fornødent for dig er.

Thi skynd dig da din Siel at redde,
 Med din Forbedring ei forhal,
 Aarvaagen flittig til at bede,
 Begræd det korte Dages Tal:
 Hvad er nu ei hver Time værd,
 For dig i Livets korte Færd?

Hver Morgen Gud endnu vil give,
 Fornye dit Forsæt i din Aand,
 Ved Herrens Kraft dig løs at rive,
 Fra Synd og alle Verdens Baand,
 Siig: O min Gud! nu eene dig
 Jeg ganske overgiver mig.

Oplys og styrk min Siel, o Herre!
 Og stat mig i min Svaghed bi.
 Lad ingen Ting mit Sind besnære,
 Ei Falskhed, Løgn og Hykleri;
 Thi naar jeg Sandheds Vei forlod,
 Ved Enden jeg kun slet bestod.

Hjelp! at jeg i mit Fængsel driver
 Min Siele-Sag saa redelig,
 At det min største Omhu bliver:
 I Hiertet ret at kiende mig,
 Hielp! at jeg dømmer selv mig saa:
 At jeg kan Vredens Dom undgaae!

SOGNETS GAMLE GAARDE OG SLÆGTER.

Af Jørgen Nielsen.

Det hører nu til Sjældenhederne her paa Egnen at finde en fuldstændig bevaret Bindingsværksgaard. De gamle Bygninger har maattet vige for grundmurede Huse og Lader, og det smukke Straatag erstattes med Tagpander, Skifer, Pap og Jernblik. Det er vel en Nødvendighed, som Tiden fører med sig, men Hyggen gaar tabt, og for den landskabelige Skønhed er en saadan Modernisering ingen Vinding. Det nye Tag er unægtelig mere praktisk og billigere, og Bonden skal naturligvis følge med Tiden. Om kort Tid hører de gamle Bindingsværksbygninger til vore Folkeminder.

Over alt bliver der gjort saa meget og anvendt store Midler for at frede og bevare det

gamle: gamle Købstadsbygninger, Oldtidsminder, Naturmindesmærker osv. Men hvad der ogsaa burde fredes var enkelte af vore gamle Bøndergaarde. Bortset fra enkelte Bygninger er der et Par Gaarde paa Als, som nok var værd at bevare. De ligger begge i Egen Sogn, Chr. Jørgensens Gaard i Sjællerup og Claus Jørgensens Gaard paa Elstrup Mark. Begge Gaarde er velholdte og forskellige i Anlægget. Gaarden i Sjællerup er den typiske alsiske Vinkelbygning, og paa Elstrup Mark har vi den eneste firelængede Gaard paa Als. Et mere malerisk Gaardbillede end sidstnævnte, kan næppe tænkes, et Billede af ejendommelig Ro og Skønhed. Hvis der ikke kan gøres noget for disse Gaarde, er det kun et Tidsspørgsmaal med dem, og de forsvinder.

De nye Bygninger med Bliktage eller hvad de vil blive tækket med, vil ikke blive en Pryd for vort alsiske Landskab. For Øjeblikket kan der ikke gøres andet end at henstille Spørgsmaalet til den offentlige Mening, om disse smukke Kulturmindesmærker skal forsvinde, eller om der bør og kan gøres noget for at bevare dem.

Gaardens Ejere kendes siden 1590. Mærkeligt er det, at Gaardens ældste kendte Ejer var af samme Navn som den nuværende:

1590—1649 Klaus Jørgensen.

1649—1673 Jørgen Nielsen.

1673—1694 Niels Jørgensen.

1694—1740 Christen Christensen.

1740—1763 Claus Christensen Smedemand.

1773 Jens Clausen Smedemand. Han flyttede Gaarden ved Udstykningen 1773 ud i Langager-Elstrupmark. Den laa før i Elstrup By mellem Suders og Jørgen Jørgensens Gaarde.

1790—1818 Peter Jensen Smedemand død 11. 10. 1818.

1818—1827 Dennes Enke.

1827—1862 Jens Petersen Smedemand, død 9. 6. 1862.

1862—1883 Peter Jensen Smedemand død 7. 8. 1883.

1883—1893 Dennes Enke.

1893—1907 Christian Bragh fra Dyndved, gift 4. 5. 1893 med Peter Jensen Smedemands Datter Anna Dorethea Smedemand. I 1907 udstykkede han Ejendommen og byggede samme Aar et Landsted til en Hest i Hønshøjmark. Stamparcel-len købte

1907 Claus Jørgensen fra Elstrup, som endnu er Ejer.

De gamle Bønder i Egen Sogn har forstaaet at værne om Fædreens Gaard og Jord. Mangfoldige er de Gaarde, hvor en og samme Slægt har siddet i Aarhundreder, paa enkelte af den i over 400 Aar.

Af de gamle Slægtsgaarde kan nævnes:

EGEN BY.

P. Petersens Gaard ejer Slægten siden 1590.

Chr. Christensens *) (Thomsen-Christen). siden 1590, for begge Gaardes vedkommende 340 Aar. Lorenz Iversens Gaard, (Jørgen-Mathiesen) fra 1581—1887, 306 Aar.

Frederik Jensens Gaard ejer Slægten siden 1693. Christen Jespersens Gaard, (Jespersen-Esben- sen), siden 1751.

Nic. Wrangs Gaard, Slægtens Eje siden 1793.

H. J. Frederiksens Gaard, (Frederiksen) siden 1805.

GUDERUP — SJELLERUP.

Jens Jenssens Gaard. (Wrang og Jensen) siden 1526, altsaa i 406 Aar.

Jes Jørgensen, Sjellerup, (Burchardt og Jørgen- sen) siden 1590.

Claus Skov, Sjellerup, (Thrane og Skov) siden 1590.

Niels Møller, Sjellerup, (Martensen og Møller), siden 1605.

Jens Hansen, Guderup, (Petersen og Hansen) siden 1612.

Jørgen Christensen, Sjellerup, (Fink og Chri- stensen) siden -1650.

*) Paa Chr. Christens Gaard var det at den store Kvægpest udbrød Aar 1779 . Alle Kreaturer blev slaet ned og nedgravet i Kalk. Egen var fuld- stændig afspærret i flere Uger. Samfærdselen var helt standset og der stilledes Byvagt baade Dag og Nat.

Hans Dreier, Guderup, (Jørgensen og Moos) fra 1650—1907.

Christian Moos, Guderup, (Frederiksen og Jepsen) fra 1650—1907.

Christian Petersen, Guderup, (Ødebøl) (Brock og Petersen, siden 1673.

Hans Klein, Guderup, (Frederiksen) fra 1649—1894.

Claus Jørgensen Guderup, (Thordsen) fra 1667—1909.

Hans Hvid, Guderup, (Clausen og Hvid siden 1694.

Peter Jensen, Sjellerup, (Madsen) fra 1674—1906.

Christen Jacobsen, Sjellerup, (Jacobsen) siden 1699.

Ernst Hvid, Sjellerup, (Blom og Hvid) siden 1605.

Christen Jørgensen, Sjellerup, (Nymand) fra 1694—1900.

Jørgen Nymand, Guderup, (Nymand) siden 1744.

Lauritz Clausen, Guderup, (Clausen og Klyhn) siden 1747.

Hans E. Madsen, Sjellerup, (Thrane, Wrang og Madsen) fra 1797—1929.

ELSTRUP.

Chr. Moos' Gaard, (Jørgensen, Lindegaard og Moos) siden 1667.

Fr. Frederiksen's (Wrang) siden 1694.

Jens Andersens (Jensen) siden 1702.

Jørgen Dreiers (Hansen og Dreier) siden 1702.

- Christen Suders (Suder) siden 1709.
 Chr. Jespersens (Hvid og Jespersen) siden 1709.
 Jørgen Christensens (Jacobsen og Klyhn) siden 1722.
 Hans Kroghs (Moos og Krogh) siden 1667.
 Jørgen Jørgensens, (Jørgensen) siden 1732.
 Claus Jørgensens, (Smedemand) fra 1740—1917.
 Jørgen Thorsens, (Skov) fra 1765—1902.
 Jørgen Moos' (Moos) siden 1764.
 Chr. Christiansens (Moos) fra 1740—1901.
 Jørgen Moos' Parcelsted, (Bonde) fra 1800—1923.
 Chr. Jørgensens (Madsen og Jørgensen) siden 1826.
 Chr. Bondes (Moos) fra 1655—1912.

DYNDVED.

- Nis Kroghs Gaard (Jørgensen—Hansen) siden 1590.
 Johs. Jacobsens Gaard (Jessen, Christensen og Madsen) fra 1590—1918.
 Christen Jespersens Gaard (Jespersen) siden 1650.
 Jes Kokhavs Gaard, (Kok og Elholm) fra 1668—1927.
 Joh. Bock's Gaard (Jessen, Christensen og Hansen) siden 1710.
 Peter Bragh's Gaard, (Bragh) siden 1710.
 Peter Blad's Gaard (Nielsen, Jessen og Lind) fra 1688—1899.
 Hans Jepsens Gaard (Finnemand—Jepsen) siden 1747.
 Jacob Jespersens Gaard (Mohr, Juhler og Jes-

persen) siden 1758.

Jes Miangs Gaard (Jørgensen—Miang) siden 1776.

Christen Jørgensens Gaard (Jørgensen) fra 1794—1910.

STOLBRO.

Jørgen Wrangs Gaard, (Slægten Wrang) siden 1524, altsaa i 408 Aar.

Peter Wrangs Gaard (Brag) siden 1572.

Jørgen Moos' Gaard (Hansen) fra 1676—1920.

Jørgen Thomsens Stamsted, (Wrang) fra 1650—1883.

Lauritz Christensens Gaard (Christensen) siden 1694.

Nis Moos' Gaard (Jepsen og Moos) siden 1709.

Math.Jørgensens Gaard (Frederiksen og Wrang) siden 1719.

Jørgen Sibbesen, (Møller) fra 1658—1837.

Andr. Christensens Gaard (Smedemand) siden 1754.

Nic. Clausens Gaard (Lind) fra 1766—1928.

Chr. Jørgensens Gaard (Lauritzen og Jørgensen) fra 1779—1911.

Sammes anden Gaard (Jørgensen) siden 1823.

Pastor Knudsen beretter 1857: Paa en Gaard i Stolbro var der 12 Nis Brag i lige Linie, den 13. døde som Soldat i Rensborg for ca. 10 Aar siden (altsaa omkring 1847.)

Paa Jørgen Wrangs Gaard er den 10. Wrang siden 1657. Den første, Jørgen Wrangel var en svensk Oberst, som kom hertil med de svenske Tropper 1657—

59. Han forelskede sig i Christen Petersens Datter og fik Gaarden med hende. Deres Sønnedatter, Anne Christine Wrang blev 1756 gift med Jørgen Knudsen i Ketting Kro. Hun blev Stammermoder til Slægten Knudsen paa Lysholm.

VILKAARSBREV FOR GUDERUP— SJELLERUP.

Vy Friedrich af Gud' Naade Arfue til Norge, Hertzog udi Schleswig-Holsten, Stormarn og Dithmarschen, Graf udi Oldenburg og Delmenhorst, Gifne Vorw. Undersaatter og sempth. Byminde udi Selderup og Guderup hermet at vide, at efter vi Naadigst fornommed, hvorledes hidin til udi Mange Byer ikke haver været skik og Ordnung, saa ver fast hufaer lefnet efter sin gen wilie, og baade udi By og Marg gjord hvad hannem gort sientes, hvis muligt vell haved vereed en stor Aarsag, at saa tit og ofte med bohle haver verred en forandring, paa det den herefter maa holdes saa meget, desto bedere desiiplin baade udi Byer og Mark, og ikke enhver at lefue efter sit eget hofved, og gior hvis hannem tükkes got at vered hafver vi Naadigst Betrachtet og Overwyet at en ver by skall hafue og tage under vores handi og segel sit serdeles vilkors Bref som ogsaa naar Drikting Holdes, paa tinget ordentlich afloses skall, paa det enhver Kand vide sich herefter at rette og saaledes leve og efterkommer det, saa det kan vaere Skade foruden, og skall derfor Solde-

rup og Guderup Maend paa efterfølgende 7 Punkter eller Stykker have god agt og sig endeligen derefter rette.

1. For det første skulle alle Gaarde om Rug Marken være den ganske Vinter giennem Ved Mag og anden Paaske dag Vaerre Viid faerdig ved 2 Rd. Strax til os, og Naboerne en Tünde Öl.
2. For det andet skulde de og holde og have alle Voris gaarde faerdig, paa hvilken dag Grande Mind sette og beflutte alt Ved forbefunden Vil Kors Bröde.
3. For det tredie skal ingen Mand seelge deris groassning til udenbyes Maend eller Kaadnere, forind de have budet Bohls mendene det til, og om de Vilde have det, og at tage for et Kräs grässning paa fehleden — 8 sk. og ikke mer. Item at ogsaa en hver slaar i sit Leg ogsaa meget som hannem tilkomme kund med Rette, og ikke mer, eftersom os ogsaa er beraettet, Ja alt formeget i Sandhed skall vaer, hvorledes en Deel som ikke agte laenge at besidde Bohlen, des Eng-Grund og Hörlade udi Foraaret og udi andre Tider saagandske og aldeles bortselger og afhender, at de udi Foraaret ikke hafue en Avnfuld til at Vaederquäge Deris hester eller Krer med, mens skulde strax slaa dem ud paa Marken, der at söge deris Føde, hvorvel slet intet at bekomme, saa at de tit og ofte derover mister Deris Krae

og Baester, som vi detsvaer selver med stor Misgefald anset haver, og siden hvi ikke for os eller dem selv noget derefter udraette Kunde mens maa ganske opgive Bohlens, og forlade dem öde, saa Wilde vi saadan Uordning og först Begyndelse til Bohlens fordaervelse hermed afskaffet have, og skall derfor ikke allene dem som sælger, mens ogsaa dem som Kjöber vaere for hvergang det sker naar ikke grosset ogsaa er 8 sk. vaerd, udi forskrevne Vil-Cors Brode forfalde.

4. For det fjerde skall ei heller nogen Mand slaa Rog eller Eng, forend alle Grand-Maendererens derom, og de ansætte Dag og Termin, Ved samme Vilcors Bröde.
5. For det femte maa ei heller Ved samme Brodets fortabelse ingen tyrer paa udrefen Stub, forend Korned er revnet deraf, meget mindre slaar los i avred, forend alle Grander ere eens derom og dertil dag sættes og forgives.
6. For de siette skall ei heller nogen udenbys Mand eller Kaadner med Vogn udi Deris Mark, gerd sel hvad det og vaere kand at hende, indstedis, men hvo over sin egen Behov havet et Laes eller mer at afhende skal self for dennem det, den som hand det sælger hiem. Item saa fremt som nogen findes udi anden Mand Skov med nogen Oxe, ot hugge enten Hessel, Ell eller Torn eller om skiont han

ikke paa first Gierning strax findes, skal han dog alligevel, om det efterdags findes eller spørges, vaer udi forbemelte Brøde forfalden.

7. Endeligen og for det syvende skulde By-Maendene Vaere tilfortenkt, at vaere Forstanderen horig og lödig og hvad engang med alle deris Samtykke paa deris eget Bedste besluttet, fast og uryggeligen holde, saa alting maa komme udi en god Ordning, og faa en beder Skik som hid til Tid haver vaeret, saa skal ogsaa Forstanderen hermed alvorligen vaer befalet, og paa imindet, at Vel til, at disse Vil Kors Punkter udi alle Maader, som det fortegnet staaer, bliver holdet og efterlevet, og dersom sig nogen derimod fordrister, at de sammer strax hos Herritsfogden udi Ting Byen lader indstefne, saa vi tel rette Tid Kunde saa Voris Vil korlige Brøde, og Byen sin Rettighed, saafremt som de ikke saa sker og vi erfarer, at de med nogen igiennem Fingeren sees skulle strax samme Forstander for saadan deris med Vilie Forseelse af, og andre som ere dügtige dertil isettes, og detsforuden for deris Forseelse, saa vel saa de, der haver imod Vil kor handlet vaere udi forskreven Vil kors Brøde til os og Byen, hvorefter de sig paa alle Tider have at raette og for Skade at tage Vare. Til ydermere Stafestelse og Sandhelds Vidensbyrd have

Vi dette Vil Kors Brev med Voris Signe-
ter Vilde bekræfte, og med egen Hand
underskrive.

Norburg, paa Voldburg dag Anno 1639.

Friedrich, H. z. Schl. H.

VILKAARSBREV FRA ELSTRUP.

1686.

Elstroepe vilkorsbrev.

Vi Augustus af Guds nåde arfve til Norge, hertug
udi Schleswig, Holsten, Stormar och Detmerschen,
grefve udi Oldenborg och Delmenhorst, gifve vores
undersætter coh sembtlich bymend udi Elstroepe her-
med nådigst at vide, på det desto bedere disciplin udi
byens mark vedlige at holde, skulle de på efterskrefve-
ne punkter heller artikeller hafve god achtung och
dennem ved denne derhoes sætte brøde efterlefve och
ubrødeligen holde.

1. Først skal en hver hermed vere påmindet och
advaret at hogge udi sine egenne skifter och blifve frå
sine naboers ved et vilkor: 2 rdl. til os och bymendene
1 god tønd øl. Item når nogen hogger noget træ, at
hand da efter vores udgangne mandat lader stobben
blifve beståendes ofver jorden, så man kand hafve efter-
retting, at træet er stempet och med rette hogget.

2. For det andet skal och hver boelsmand årligen ve-
re forpligt at sette sine 60 pile så och at grøfte sine
kåbelgårde och besete denem med lefvendes gierder,
så meget muglicht kand vere, at sådant kand frembvi-
sis, når besichtigung skier.

3. For det tredie at sembtlich bymendene udi hver
by skulle vere forpflicht at holde årligen hvert år til

deres bye en feled, og dersom nogen mand vil afhende noget felidsgres, som hand sielfver icke hafver behof, da skal hand først byde sine naboer det til. Ville de icke hafve det for dend sedvanlich kiøb, nemblig 10 sk. l., må de selge det efter deres egen gefalen doch til ingen mand uden herridet. Och skal enhver bolsmand hafve på deris leg af får och ei gres dertil, skal hand kiøbe det af sine naboer, som icke hafve sielfver fuldekommligen leg til deris egit. Item skal och enhver kådner hafve for betalling et høvids gres på feleden, som skal bestå sig udi femb får for 10 sk. l.

4. For det fjerde må ei heller antages noget frembeds kræ heller heste udi deres mark och gresning uden mielkekiør och det kræ, som kand bruges i plauven. Skal och ingen understå sig enten at tyrre sine egne heller frembede hopper med føl udi deres korenmarke, ved vilkorsbrøde, som bemeldt er.

5. For det femte at enhver skal være tilfortenkt at holde sine gårde imellemb korenmarkerne steds och altid udi goed heived och ved fuldmacht, så icke tør klages derofver. Såfrembt enhver hafver icke de sinnige ferdige ,når hand tov gange af sine naboer och forstanderen er advaret, skal hand uden alt nåde, dersom hand tredie gang lader sig tilsige, være med et vilkor til os forfalder.

6. For det siette blifver ochså enhver hermed advard at have sine kræ och bæster vel i acht, at de icke gjør sine naboer skade enten udi koren heller eng, så och at lade deres svin udi næsserne ringes heller prynes, på det ingen skade skier enten på engene heller på ploigrunden, ved et vilkor.

7. For det syffende skal och ingen mand slå udi

kornet udi høstens tid, når hannem løster, førend alle eiere ere samdrechtig derom, och kornet er vel mont, så det kand vere til alle deris gafven och bæste. Ei heller må nogen bolsmand heller kådener sette deris kræ och bæster på stobben, førend dend er rifvet, och kornet er rent deraf, ved et vilkor ,doch enhver at sette på sin egen seestob.

8. For det ottende och siste skal och enhver vere tilfortenkt at vere deris forstandere udi byerne hørig och lydig och fast ubrydeligen holde, hvis de en gang med alle deris sambtøcke besluttet blifver, så ei om dennem i deris by mere end anderesteds må klages och siges, at de hafve sig som børen, och enhver regierer efter sin egen villie. Dersom herofver klages, skal forbryderne straffes derfor med et fuldkommeligt vilkor.

Byde och strengelligen befale at vores beampter med forstanderne, som nu ere och herefter komme må på deresse forskrefvene puncter god opsiun och achting hafve ,at dette som sig bør, blifver efterlevvet, och at enhver, som her imod handeller, straxen derfor anteignes. Såfrembt icke så skier, skulle både forstanderne såvelsom forbryderen tillige for hver gang de sie med nogen igiennem fingerne, vere med vilkorsbrøde til os forfaldene.

Vide sig derfor enhver vedkommende herefter at rette och for skade at tagge vare. Til ydermere stadfestelse hafver vi dette vilkorsbref med eigen hand underskrefvet.

Datum Nørborich d. 27. Febr. anno 1686.

Augustus (L. S.)

Efter »Sønderjyske årbøger« 1890, hvor den er meddelt af K. Knudsen-Lysholm Side

116—19. Der findes ingen oplysninger om, hvor originalen er.

ELSTRUP »RØDE-PROTOKOL«.

Taljer (smaa Pinde med Bymændenes Navn eller Bomærke) var en Form for Bøderegnskabet i Bylaget.

Saadanne Pinde med Bomærkerne for Elstrup By, opbevares i Samlingerne paa Sønderborg Slot. — Hvert Bol havde sit Bomærke, det var udskaaret i et lille Stykke Træ, ca. 15 cm langt og 2 cm bredt. Naar en af Byens Folk i gammel Tid paa en eller anden Maade havde forset sig mod Byens Anordninger, skar Byens ældste en Skure i den betræffende Mands Stykke Træ. Paa en bestemt Dag, eller naar der blev holdt Bygrande, bestemtes Straffemaalet efter Antallet af Skurene. Naar saa Straffen var afsonet, blev den indkærvede Kant af Træet skaaret glat igen, og Manden kunde begynde Synderegisteret paany. Mange af Taljerne er meget smaa, Ejerne af disse har tilsyneladende ikke hørt til de ærligste. Sytten Bomærker er endnu bevaret. Fra denne Skik stammer det tyske Ordsprog: »Er hat was auf dem Kerbholz«.

Naar »Stokken var klaret« udskares Skurene og der blev holdt Gilde for Bødepengene (»Stokken blev drukken op«). Naar Taljen var helt dækket med Skurer, var Ejeren naaet »til Pinds Ende«). Hvis Bøderne ikke betaltes, blev der pantet.

1245 frasagde Hertug Abel sig alle Krav paa Elefstorp, 9 Mark Guld, som ved Delingen var tilfaldet ham efter hans Broder Erik. 1344 bortpantede Kong Valdemar (Atterdag) Elstorp til Markvard Schwanow. 1348 bortpantede Hertug Valdemar sit Gods i Elstorp By og Mark til Markvard Gjordsen og 1357 til Knud Friis og hans rette Arvinger Yking (Egen) med Undtagelse af Elstrup og Borigsteth. Med Borigsteth maa Byen Bosted være ment.

Bosted blev nedlagt 1584, af Hertug Hans d. Y. og Byens Jorder blev lagt under Østerholm, som Hertugen havde købt af Hans Blome.

Guderup-Sjellerup Bysmedie.

Den gamle Bygning fra 1801 blev et Offer for Vejreguleringen og blev nedbrudt 1931.

Fra 1773 til 1823 var Peter Christensen Smed for Byerne Sjellerup og Guderup. I 1778 var det, at det Smedjen tildelte Land blev udlagt i »Vesterskov«, hvor Smeden og Ejerne af Smedjen fik deres Parter udlagt. Smedjen ejedes dengang af 18 Gaardmænd, nemlig i Guderup: Jørgen Jørgensen, Clavs Jensen Wrang, Hans Clausen, Frederik P. Wrang, Hans Christian Thordsen, Peter Jacobsen, Jørgen J. Nymand, Klavs Chr. Klyhn og Christen Petersen. I Sjellerup: Christen H. Nymand, Niels N. Møller, Jacob H. Blom, Jacob Jørgensen, Nicolai F. Fink, Jacob Ohristensen, Hans J. Trane, Christen J. Trane og Jørgen Madsen. Gaardmæn-

dene enedes om at bygge en ny Smedje og tillægge Smedelandet dette Landstykke. Smedjen og det til denne hørende Land er til i Dag forblevet Fælleseje. Den Smedje, der altsaa nu forsvandt, blev bygget 1801. Smeden Peter Christensen fortsatte sit Virke i den nyopførte Smedje og forpligtede sig til ved at underskrive en paa tysk — som det dengang var gængs — affattet oKontrakt til som Vederlag for Afbenyttelsen af Smedjen og Dyrkning af den til samme hørende Jord at udføre det nærmere bestemte Arbejde gratis for Smedjens Ejere .

Af Inventaret var Ambolt, Slibesten, Blæsebælg og en Del Haandværkstøj anskaffet af Bønderne. Desuden maatte Bonden eller hans Avlskarl ved Arbejdet i Smedjen slaa med Forhammeren samt ligeledes medbringe det til det bestemte Arbejde krævede Kvantum Kul og Jern. I den Tid, Markredskabernes Istandsættelse lagde størst Beslag paa Smedens Tid, fik han Kost og Forplejning hos den Bonde, for hvem han udførte Arbejde .

Fra 1773 til Dato har der været seks Smede ved Sjellerup Smedje. Smedjen blev ogsaa jævnlig benyttet som Lokale for Byforsamlinger, og naar der i den Tid skulde lægges særlig Vægt paa Udtalelser, var det officielle Udtryk: »Det blev sagt i Smedjen«, en kraftig Understregning af Udtalelsens Paalidelighed.

De foreliggende Smedekontrakter for Byerne

1) Stolbro

2) Guderup-Sjellerup
er enslydende og affattet naa Tysk.

Kontract

zwischen sämtlichen Stolbroer Bohlsmännern und dem
Schmied Peter Johannsen dortselbst.

I.

Wir geloben alle, das der Schmied Peter Johannsen nicht nur das ihm bisher gelieferte jährliche Gerstenkorn, 6 Schipp, von jedem Bohlsmann in gutem Zustande erhalten soll, sondern auch den Grund, der ihm von den Nachbarn zugetheilt worden ist.

Damit keine Streitigkeiten vorkommen können, so müssen beide Parteien bei gegebener Gelegenheit an den Stätten, wo es not tut, die Grenzen mit Steinen oder Pfählen bezeichnen. Sollten die Nachbarn aber beschliessen, bei dieser Gelegenheit den Schmiedgrund an anderer Stelle auszulegen, so muss der Schmied damit einverstanden sein, ohne beleidigt zu sein.

II.

Wir geloben alle, ihm auf dieselbe Weise wie vorhin mit Pfügen und Eggen des betreffenden Grundes behilflich zu sein und den Grund so gut zu behandeln, wie unseren eigenen. Desgleichen wollen wir in der Erntezeit, wenn nötig, ihm mit einem Wagen ein oder mehrere Fuder von seinem Grunde holen. Auch wollen wir ihm jedes Jahr seinen Düng auf das Feld fahren.

III.

Wir wollen, jeder mit einem Wagen, ihm behilflich sein, sein Holz, das er nötig hat, heimzufahren.

IV.

Jeder der genannten Männern oder alle müssen ihm

soviel, »Avredsgras« verschaffen, wie der genannte Grund »gräsen« kann.

V.

Dagegen verpflichtet sich der Schmied, Tag und Nacht den Dorfleuten mit seiner Arbeit zu Diensten zu stehen, so oft es nötig sein wird, mit Fleiss, Ehrlichkeit und Treue, so wie es sich für einen ehrlichen, grad-sinnigen Schmied geziemt. Er soll verpflichtet sein, nach ihrem Begehren alle die im Dorf gebrauchliche Schmiedearbeit von ihrem eigenen Eisen und Stahl mit Ausnahme der Sensen, Schmiedemesser, Radschienen auf neubeschlagenen Wagen. Was den Schleifstein anbelangt, so bleibt es so, wie es vorhin gewesen, so dass er sich mit der Billigkeit und Schicklichkeit auf beiden Seiten verträgt.

Sollte es nun geschehen, dass wider Hoffen der Schmied nicht seine Arbeit auf vorgeschriebener Weise macht, sich gegenüber den Dorfleuten trotzig und abscheulich verhält, so dass die Dorfleute Recht haben, sich über ihn zu beschwären, so haben sie das Recht, den Schmied zu kündigen, so dass er nach einem halben Jahre nichts mehr mit ihnen und mit ihrer Schmiedearbeit zu tun hat, und sich dann nach eigenem Ermessen einen neuen Schmied zu nehmen.

Sollten dagegen die Dorfleute ihrer Pflicht nicht nachkommen, oder in dieser oder jener Weise unbillig sein und mehr verlangen, als der Contract angibt, dann soll es dem Schmied ebenfalls frei stehen, der Dorfschaft den Dienst zu kündigen ein halbes Jahr im voraus.

Dass alles dieses zwissen uns, den Stolbroer Dorfleuten und dem Schmied Peter Johannsen, verabredet, be-

zeugen wir Contratierende durch eigenhändige Unterschrift.

Gleichzeitig wird der Contract von der Königl. Hochlöbl. Regierung bestätigt.

Norburg, den 12. Sept. 1764.

in fidem

J. J. Tielemann

confirmirt den 15. Sept.

(Unterschriften).

Jacob Jørgensen Wrang. — Lauritz Jørgensen. — Christen Petersen. — Christian Peter Møller. — Jørgen Andersen. — Frederik Berthelsen. — Hans Jørgensen. — Peter Hansen. — Christen Christensen. — Lorenz Petersen. — Peter Christensen. — Hans Wrang. — Nis Jepsen Brag. — Schmid, Peter Johannsen.

Guderup-Sjellerup Smedekontrakt er dateret Nordborg den 12. Septbr. 1784 og ligeledes stadfæstet af den Kongelige Regering paa Nordborg.

Den alsiske Landstorm 1848 Øvelsesplads ved Egen Kirke.

Ved Begyndelsen af den første slesvigske Krig dannedes den alsiske Landstorm. Husfoged Riegels paa Fægteborg ved Nordborg blev den 27. Marts 1848 af Kong Frederik VII. udnævnt til Kommandant over Als, og han overtog straks det Hverv at sammenkalde den alsiske Landstorm.

Allerede den 31. Marts skrev Riegels sit første Opraab i Sønderborg, og »Den danske Slesviger«, som første Gang skulde udkomme den 1. April, skulde offentliggøre Opraabet.

Den 2. April skulde den første Samling af Landstormen finde Sted ved Egen Kirke, men mange har vel ikke været tilstede, da første Udgave af »Den danske Slesviger« med Opraa-bet først udkom Lørdag den 8. April 1848:

Mine kjære og prøvede Landsmænd paa Als!

De fleste af Eder kjende mig, thi med mange af Eder er jeg opvoxet, og Mange have tjent under mig: ja med en Deel af de Ældre har jeg allerede i Feltto-get 1813 delt Farer og Byrder! Overalt høstede vi Ære og Ros, thi vi havde kun Pligt og Troskab for Øje.

Da jeg som tro Slesviger meldte mig til Tjeneste for at værne om den Kongelige Gave der gjør Slesvig til et selvstændigt Hertugdømme; — da har Kongen skuet mig i mit Hjærte, idet Hans Majestæt under 27de Marts hædrede mig med at udnævne mig til Comman-dant over Als!

Det er nu 41 Aar siden jeg som en 15-aarig Fri-korporal vendte hjem efter Københavns Belejring, og første Gang meldte mig til min Faders Tjeneste. Me get har siden den Tid forandret sig: — men Alsinger-nes Troskab blev altid uforandret. Dette have vi viist hinanden hvor vi mødtes, og dette vil vi nu igjen vise hinanden, idet jeg opfordrer enhver troe Alsinger til at slutte sig an til mig og at følge mig for at værne om vor Sikkerhed og Ejendom. — Fuld af Tillid til alle troe Mænd i Slesvig, tilraaber Kongen os: »Slesvigere! I ville ikke bortkaste Lovlighedens og Frihedens Vel-signelse for at tjene Ærgjerrighedens troløse Planer!«

Nei, brave Alsinger! Dette vilde I ligelidet nu som I hidtil have villet det! Vi vilde vise andre troe Sles-

viger, at Enighed gør stærk, og vi ville stole paa at Gud er med den retfærdige Sag.

Jeg opfordrer derfor alt ungt og vaabendygtigt Mandskab til, ikke længer at skjule Geværerne; men nu at komme frem, og øve sig i at bruge dem.

Fornemmelig opfordrer jeg mine gamle og prøvede Regimentskammerater til at samle sig omkring mig, til Hest eller til Fods, og væbnet saa godt som muligt for at bruges til Underbefalende.

Ved Ecken Kirke ønsker jeg at samles med Eder, mine troe Alsinger, Søndagen den 2. April om Middagen Kl. 12, til hvilken Forsamling jeg navnlig indbyder D'herrer Sognepræster; — denne hæderlige Embedsstand, der, fornemmelig paa Als, blev Pligt og Ære troel

Jeg vil meddele Eder, hvorledes I kunne bidrage til at forsvare vort kjære Als, og jeg venter, at I med Lyst og Mod forbereder Eder dertil; thi vel veed jeg, at Villien er god, men denne er ikke tilstrækkelig; der udkræves ogsaa Dygtighed, og fremfor Alt Sammenhold!

Altsaa, vi sees den 2. April.

Sønderborg, den 31. Marts 1848.

H. Riegels,

Commandant paa Als.

For at Landboerne ikke skulde forsømme saa megen Tid, fandt, som nævnt, Øvelserne Sted om Søndagen. Ved disse Øvelser var der altid mange Tilskuere, der moredes ved mange, ofte uundgaaelige Morsomheder under Øvelsen.

En Søndag mødte en Gaardmand fra Havnbjerg Sogn, der skulde deltage i Øvelsen, ved

Egen Kirke, med Spadserestok og stillede sig op iblandt Tilskuerne, Kommandant Riegels blev gjort opmærksom derpaa og vilde tale Bonden tilrette. Denne svarede, at han hver Søndag havde været til Øvelse, hvorimod hans Næbo havde været dispenseret. For mange Aar siden havde han lært Eksersitsen bedre end her og derfor vilde han ikke gøre saadan Komædie med. Riegels lod ham spærre ind i et Næbohus til Øvelsen var forbi. Mandens Venner vilde bevæge ham til at undskylde sig hos Riegels, men det kunde Bonden ikke forene med sin Værdighed. Vennerne trak da Arrestanten hen til Kommandanten, de sagde ham Undskyldningen for, Bonden mumlede den efter og Riegels lod Naade gaa for Ret.

Efter Slaget ved Slesvig kom en Del af de danske Tropper til Als. Der blev anordnet Kystvagt paa Als og Posterne blev besatte med Landstormsfolk. Om Dagen stod der Enkeltposter, om Natten Dobbeltpost. Vagtlokalerne indrettedes i de nær Stranden liggende Huse. Ejerne af disse Huse udnævntes til Vagtkommandører og fik Tilaldelse til Udskænk. Denne Tilladelse blev ofte misbrugt og førte til Kortspil og Drik til Hinder for Vagttjenesten. Den militæriske Uddannelse var meget minimal, men enhver vidste dog, at den ,der ikke kendte Feltraabet ,skulde røres til Vagtløkalet. 1)

1) Ortegnelser i Havnbjerg Kirkekronik.

Vrøgere i Als Nørreherred.

Af Jørgen Nielsen.

Fra ældgammel Tid, lige indtil 1864, var her ansat tvende Mænd i hver By, foruden Forstanderen og Sognefoged, som maatte forrette en Slags Polititjeneste. De kaldtes Vrøgere, og maatte til Nordborg for at aflægge Ed paa deres Bestilling, i hvilken de fungerede et Aar ad Gangen. En saadan Edsformel har jeg funden i gamle Papirer, den stammer fra 1750. Af denne kan man se den Tids Daarlighed, da Øvrigheden maatte tvinge Befolkningen til den yderste Sparsommelighed:

»Eed

for Vrøgerne i Amtet Norborg paa Alsøe i Aaret 1750

Jeg N. N. lover og sværger hermed til Gud og paa hans hellige Evangelium en körperlig Eed;

at, da jeg i Dag for det kommende Aar lovformelig er antagen og bestilt til Vrøger i N. N. Bye og dertil hørende Distrikt, med de dertil liggende Parcel-Grunde, saa forpligter jeg mig, over Hoved og i dette mig overdragne Embede, redelig, stedse min Eed ihukommende, uden Personens og Standens Anseelse, at gaae til Verks, og med ingen, det være Ven, Fjende, eller Paarørende fornem eller ringe, rig eller fattig, at see igjennem Fingre og med saadan Oprigtighed strax at melde det til vedkommende Øvrighed, saa snart jeg erfarer,

1) at der maatte tildrage sig brødefaldige Sager, som Skjelden, Slagsmaal, Horerie, Sabbats-Varhelligelse, eller noget andet imod Guds Ord og Bud.

2) at nogen tager fremmede Tilløbende, eller Tig-

gere til Leje eller laaner dem Huus, uden at have anmeldt det til Øvrigheden,

3) eller ,at nogen lader en fremmed Tigger løbe, uden at have angivet samme til Byens Sand- og Syns-Mand, eller Vrøger; hvorved jeg ogsaa efter de allerhøjeste Kongelige Forordninger om Tiggeriets Indskrænkning, i denne min Eed, paatager mig den Pligt, ingen fremmed Tiggere, som jeg bliver var, og lader uanholdt og de hos mig sig angivende Tiggere strax at arrestere og overlevere til den vedkommende Stodder-Konge, for at fortføres til Øvrigheden og i behøvelig Fald, at hjælpe hannem ved Bortførelsen og dersom maaske endnu maatte behøves mere Hjælp dertil, at aansige mine Naboer.

4) at der befinder en nye Hyre-Inster i mit Distrikt, eller nogen steds har nedsat sig en nye Handværks-Mand, vare sig til Leye, eller paa anden Maa-de; hvor jeg da ogsaa tililge hermed lover, ved den aarlige Herskabs-Penges Ansettelse, efter min beste Kundskab og Samvittighed, paa den Kongel. Amt-Stue at gjøre Rede og Regnskab for Hyre-Insternes Omstændigheder i min Distrikt.

5) at nogen har givet, eller antaget Fadder eller Brude-Gave, NB. Imidlertid hører her ikke hid, i Henseende til den Givende, hvad Brude-Gaver angaaer, Forældre, Beste-Forældre, Søsken, Faders- eller Moders-Broder eller Søster, Beste-Faders, eller Moders-Brødre og Søstre, Husbonden, og i Hensigt til de Tagende, Børn, Børnebørn og Tjenestefolk ,

6) at ,efter en af mig anstillet Undersøgning og nøye Efterforskelse ,ved Forlovelses Gieste-Bude uden Brude-Parret, ere mere end som 8 Gieste, Gifte og

Ugifte, Voxen og U-Fuldvoxne, Paarørende og Fremmede iberegnet, eller

7) at, efter en liige Undersøgning og Eftersøgning, ved Bryllupper findes mere end 50 Giester, Gifte og Ugifte Fuldvoxen og U-Fuldvoxne, Paarørende eller Fremmede med i Tallet, nærværende.

8) at et Bryllup holdes længere endsom en Dag og gives mere end et Maaltid, være sig af Brudeparret eller af dem, som gjør Brylluppet, eller af Naboerne eller Paarørende,

9) ved et Bryllup have opvartet, uden det sædvanlige Huus-Gesinde, mere end 6 Personer, eller forestillt Opvartere eller Opvarterinder,

10) at ved et unge Ægte-Folks Kirkegangs Giestebud har været flere tilstede endsom Forældrene paa begge Sider og de 4 Personer, som have fulgt de unge Ægte-Folk til Kirke,

11) at ved Brude-Seng-Laven, Medgifters Tilskuestillelse og Indlæggen, Afkjørsel og Aflassen nogen anden gives Maaltid, endsom de langt fra kommende Kjøre-Svenne,

12) at ved Børne-Daab tilaltes nogen anden at komme til Maaltid, end begges Forældre som lade Døbe og Fadderne

13) at paa Barsel-Koners Forløsnings- eller Kirkegangs-Dage, eller om Aftenen, gives Lystigheder eller Maaltider,

14) at ved at klæde Liig, eller paa Begravelse-Dage gives Sørge-Maaltider, eller saakaldte Ærre - og Trøst-Øl, eller at efter Liig-Begangelsen nogen (Paarørende undtagen, som maatte for deres Boligers Fraligheds-Skyld, bliver i Sørge-Huset Natten over)

haver fundet sig ind i Sørge-Huset igjen og nydt noget der; og endelig

15) at nogen tillader sine Tyender eller Tjenestebud isteden for Løn, at saae og høste nogen Slags Korn eller Frø.

Da jeg til Slutning lover, ikke allene til sin Tid og paa behørlig Sted, hver Gang troeligen at angive Af- og Tilgangen i Henseende til de Kop-Skat-Pligtige, men og, som det da desuden er min Skyldighed, nøye at opfylde og udrette alt, hvad mig i Aarets Løb af min Øvrighed, i mit Vrøger-Kald maatte overdrages og befales.

Saa sandt Hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.◄

Jeg bemærker endnu, at de ansatte Vrøgere, havde den Forpligtelse, at de skulde to Gange aarligen gaa fra Hus til Hus og eftersee hver Mands Skorsten og paasee at de blev behørig holdt rene. Dengang var det hver Mands egen Sag, da man endnu ikke havde ansatte Skorstensfejere.

FOLKEMINDER FRA EGEN SOGN.

Da Guderup Præstegaard brændte 1805.

Præstegaarden i Guderup brændte og blev genopbygget 1805. Pastor Ahlmann havde en Datter Jane (Christiane) som ifølge Svagelighed var lidt forkælet. Præstegaardens Stole havde en Aabning i Ryglænen, saa stort, at et Barn kunde stikke Hovedet igennem. Det var bleven Jane streng forbudt, da det var vanskeligt at faa Hovedet tilbage igen. En Dag havde Jane igen faaet Hovedet igennem Stolen og i det samme opdagedes det, at der var Ild i Præstegaarden. Da det i Øjeblikket ikke var

muligt at faa Jane befriet fra Stolen, maatte hun bæres ud i de fri med Stolen om Halsen.

Christiane Thulene Ahlmann har dengang været 5—6 Aar. Hun døde 1826 og ligger begravet paa Egen Kirkegaard, hvor hendes Grav endnu er bevaret.

Tyverier i Egen Kirke.

1634 brød Tyve ind i Kirken og stjal 300 Courantmark af Kirkeblokken.

1774, Natten mellem 10. og 11. Marts brød Tyve igennem et Vindue og røvede Indholdet af Fattigbøssen.

1783, Natten mellem 8. og 9. December, blev der igen foretaget Indbrud i Kirken. Tyvene tog Fattigpengene, Alterbægrene med Paténe og Oblatdaasen, alt af Sølv.

(Meddelt af Jørgen Nielsen, Guderup).

I Benhuset ved Midnatstid.

I Egen Kro var man for mange Aar siden, som sædvanlig Lille-Juleaften, kommen sammen for at spille om Julebukke, smaa Sigtebrød, mens Kvinderne hjemme havde travlt med Juleforberedelserne. Det hændte, at det blev sent en saadan Aften, og saaledes ogsaa hin Aften. Spillet var forlængst holdt op, man drak flittigt af de smaa Sorte, og alt imens kom man til at tale om, hvad man kunde og turde. Den ene overbød den anden, selv Spøgelser var man ikke ræd for. Det var ikke langt fra Midnat, og der blev Tale om, hvor vidt nogen, naar Midnatstimen var inde, turde

gaa op paa Kirkegaarden og lukke Døren op ind til Benhuset.

— Det tør jeg, og ikke alene det, raabte én af de tilstedeværende, og som Tegn paa, at jeg har været der, skal jeg bringe Jer et Dødningshoved med. Mens dette blev aftalt, listede en af de tilstedeværende, der heller ikke var bange, sig ud, fik af Krokonen et Lagen, gik op paa Kirkegaarden og ind i Benhuset, hvor han skjulte sig i et Hjørne. Da Manden, der skulde hente Dødningshovedet — det gjaldt selvfølgelig et Væddemaal — kom ind og tog fat i det første Hoved, han kunde naa, raabte Spøgefuglen med tordnende Røst: Det er mit! Da han smed det første hen, og tog et andet, lød det med en helt anden Røst: Det er mit! Og saaledes ogsaa tredje Gang. Men nu blev det Vovehalsen for meget, og mens han forsvandt ud af Døren med det tredje Hoved, raabte han tilbage: Ja, enten det er dit eller mit, ét skal jeg have!

Et Øjeblik efter kom han styrtende ind i Kroen, smed Hovedet paa Bordet, idet han raabte: Her er Hovedet, men Manden som det tilhører er i Hælene paa mig!

»Dybbøl-Posten (Vor Hjemstavn) 19. 10. 1929.

Provst With og Fanden.

Paa Holmbjerg i Lysholm Mark var det til Tider ikke godt at færdes. Provst With kørte engang fra Kirken ud til Stedet, for at frelse en Mand, som Fanden havde gjort det af med. Før han steg af Vognen bød han Ku-

sken holde rolig, indtil han befalede: »Kør i Jesu Navn!« Provsten kunde først ikke faa Bugt med Fanden, da denne forekastede ham, at han selv ikke var ren, da han engang havde taget et Rugaks ved at gaa igennem en anden Mands Mark.

(Pastor Knudsens Optegnelser 1857).

Da Svenskerne var i Sognet.

(1658—59).

Byen Elstrup blev heller ikke fri for Plyndring. Her havde en Kone ogsaa været saa klog at splitte en Dyne op og strø Fjerene rundt omkring paa Gulvet, saa det saa ud, som der ikke var det mindste at redde.

— — —

Paa Boelsmand Kristen Klaus Klyns Sted boede dengang en Mand ved Navn Kristen Jørgensen. I flere Dage havde Fjenden plyndret Byen og kørte af og til bort med flere Læs, en Del Folk var derfor flygtet bort. Man var blot fri for Plyndring, naar Klokken ringede, og naar der var blæst Alarm. Da Svenskerne maatte trække sig tilbage, og det maatte gaa i en Fart, havde Kristen ubemærket skaaret Hammelrebet over paa en Vogn, der stod fuldt læsset udenfor hans Gaard. Da man nu ikke gav sig Tid til paany at bringe det i Orden, men lod det tunge Læs staa, tog Kristen Jørgensen det ind til sig og blev paa den Maade en meget rig Mand, da der var mange værdifulde Sager i Læsset. Paa samme Maade gik det Boels-

manden paa Jacob Jespersens Boel i Dyndved. Disse to Boelsmænd ansaa man for de rigeste Mænd i Sognet.

— — —

Provst Johannes Brandt i Guderup lod ved den Tid sin Søn, Johannes Bugislav, døbe, men da han kørte tilbage fra Kirken, blev Vognen paa Hjemvejen standset og undersøgt af Fjenden. Da man ikke fandt noget, afførte man Barnet det fine Kristentøj, som Soldaterne tog med sig.

— — —

Især var Brandenburgerne og Polakkerne slemme, som til Gengæld for deres Hjælp gjorde sig betalte ved at plyndre rundt omkring; hændte det, at de ikke kunde faa et stort Læs afsted, spændte de Hestene fra og lod Læsset staa paa Vejen. Den, der først traf saadan et Læs, kunde let komme til Rigdom. Ligeledes undgik man ofte Plyndringen ved at splitte Dynen op og strø Fjer og Halm omkring i Gaarden. Kartofflerne skal Polakkerne have ført med sig hertil.

I Byen Stolbro har Familien Wrang i mange Aar været Ejer af en stor Bondegaard og har derfra udbredt sig til flere Byer paa Øen. Denne Familie skal nedstamme fra en svensk Major Wrangel, som under denne Krig laa her paa Als og efter den blev tilbage og blev Ejer af hin Bondegaard. Navnet Wrangel blev efterhaanden i den alsiske Mundart forandret til Wrang. Endnu under den sidste Krig hed det

sig almindelig paa Øen, at den preussiske General Wrangel skulde have truffet en alsisk Bonde, der var bosiddende nede ved Haderslev og til ham have talt om sin Familie paa Als, hvilket denne Mand igen i Breve havde berettet her til Øen.

(Efter Pastor Knudsens Optegnelser).

Guderups Palmesøndag 1835.

Det var Palmesøndag 1835 og Konfirmation i Egen Kirke. Medens Præsten stod foran Alteret, blev Kirkedøren pludselig revet op, og der kom en Mand farende ind i Kirken og raabte: »Brand, Brand, Gott verdamm' mich Brand in der Guderup End' in Jes Hus!« — Det var Jes Lindgaards Gaard, der brændte.

Der blev ingen Konfirmation den Dag. Lindgaards Datter skulde ogsaa konfirmeres. Tjenestedrengen havde paasat Ilden, fordi han var ked at tjene paa Gaarden. Alle Døre til Staldene havde han lukket indvendig fra, saa at man ikke kunde komme ind at redde Besætningen.

Drengen kom senere i Tjeneste i Taarup eller Himmark. Der stod en Morgen skreven paa en Port, at hvis Bonden ikke kom af med denne Dreng, vilde det gaa ligesom med Jes Lindgaards Gaard. Drengen blev derved opdaget og dømt til livsvarig Tugthusstraf. Drengen opførte sig saa godt i Tugthuset, at der to Gange skete Henvendelse til de to Mænd, om de ønskede ham paa fri Fod. Det blev begge

Gange nægtet, da de frygtede hans Hævn.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup 1925.)

Nissen i Elstrup.

Mellem Elstrup og Hundslev ligger en Kæmpehøj, og Folk paastaar, at der endnu holder Nisser til i Højen. Nis viser sig dog kun engang for hver Ejer af Gaarden, som Højen hører til.

Det er ikke ret mange Aar siden, den nuværende Ejer en Nat sad og passede en So, der havde faaet Grise. Han hørte da, at Stalddøren blev lukket i. Bonden vendte sig om i den Mening, at det var hans Kone, men han blev lidt underlig tilmode, da han i Stedet for Konen saa en lille Mandsling med en rød Hue paa Hovedet, der stod og betragtede ham. Det varede dog ikke længe, før Nis gik ud af Stalden igen, efter at han havde set, at alt var i Orden paa Gaarden.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup 1925.)

Nis Puk.

Velsignes Arbejdet, siger man, »han har en Nis« eller »han har en Pug hos sig«.

For en Del Aar siden døde en gammel Mand i Elstrup, der stod sig meget godt, endskønt han havde kun et lille Sted, især havde han meget Held med Bier. Det kom af, at han havde en Puk hos sig, hvilken kan altid trakterede med Pandekager. — Paa Gammelgaard hos Hans Petersens havde man særdeles Held med at slaa Smør. De havde ogsaa en Nis Puk i Huset.

(Pastor Knudsens Optegnelser, 1857.)

Da Aagerkarlen gik med Klingpungen.

For mange Aar tilbage, i Tiden omkring 1830—40 boede der i Guderup en rigtig gammel Pengepuger, en Gaardmand af den rigtige gamle Skole, som blev meget søgt af Smaafolk, der trængte til et lille Laan, hvad enten det var til Husreparation, Kreaturkøb eller lignende. Bare Laaneren havde Ejendom, gik han aldrig forgæves.

Denne Gaardmand var i vid Omkreds kendt for sit Aageri. Han brugte den Trafik, at naar en Mand kom og bad om et Laan af 100 Daler, større Laan gav han ikke gerne, udstedte han et Skyldbevis paa 100 Daler, men udbetalte altid kun 90. Gjorde Laantageren ham saa opmærksom paa, at der manglede endnu 10 Daler i den akkorderede Sum, svarede han rask, at de 10 skulde holdes tilbage til Sikkerhed for Renterne. Men ved Laanets Indfrielse gjorde han altid Fordring paa de fulde Hundrede.

Der fortælles et morsomt Træk om denne Mand. Han blev af Kirkemenigheden valgt til Kirkeværge, og som saadan havde han den Forpligtelse, at han skiftevis med den anden Kirkeværge om Søndagen i Kirken skulde gaa rundt med Klingpungen. Han var lidt urolig for Bestillingen, som han ikke havde prøvet før, da han vidste, at Folk vilde bagtale ham og more sig over, hvis han ikke bar sig rigtig ad. Han spekulerede flere Dage før han skulde tiltræde, paa, hvordan han kunde faa Øvelsen i Haandteringen, og han kom saa i Tanke om

ganske simpelt at øve sig i Forvejen. Paa den Tid var det Møde, at Mændene gik med hjemmestrikkede Huer med Kvast ved til daglig Brug, sædvanligvis strikkede af rødt Uldgarn, saadan en mente Manden, at han kunde bruge til Øvelsen. Han fik fat i en lang Stang og sømmede Huen paa Enden af den og saa havde han en Klingpung.

En Dag saa hans Karle, der var beskæftiget i Tærskeloen, ham gaa over Gaardspladsen med denne Indretning til Kostalden, og drevet af Nysgerrighed listede de to unge efter ham for at se, hvad han havde for. Og saa saa de Husbonden gaa »Menigheden« rundt med Klingpungen. Han begyndte ved den nederste Ende af Rækken og præsentere den røde Hue for Ko efter Ko med stor Alvor. Da han havde gaaet Rækken igennem, kom han til en stor Tyr, der stod øverst. Den begyndte imidlertid at stange efter den røde Hue og virre med Hovedet. Karlene kunde høre Manden smaa-tale med sig selv, og da han kom til Tyren og saa den saadan sætte sig i Positur, sagde han »Denne kan forestille Præstefruen, hun nøjes gerne med et Nik i Stedet for at give sin Skærv i Klingpungen«. Da Karlene saa hans store Tilfredshed med Arbejdet, og hørte hans Lignelse, fo'r de ud i det frie for at faa Lov til at le ud.

Hvordan han kom fra sin Søndagsbeskæftigelse fortæller Historien intet om.

(Meddelt af Jørgen Nielsen, Guderup.)

Rønbæksmølle.

Rønbæk er en lille Bæk i Nørreskoven; som i Nærheden af Helvedgaards Voldsted løber ud i Havet. Her har, tæt ved Skovhegnet ligget en Vandmølle, »Rønbæksmølle«. Denne Mølle skal være anlagt af Thomas Sture omkring 1540 og hørte under Helvedgaard. — Møllen blev ødelagt ved Ildebrand omkring 1740.

En Mand fra Elstrup kom en Aften sent forbi Møllen. Da han var kommen et Stykke Vej forbi og tilfældigvis vendte sig om, saa han at Møllebygningen stod i lys Lue, Manden løb tilbage, men da han traadte ind i Møllegaarden, saa han intet mere. Alt laa i den dybe Søvn. Det var en Mandag Aften. Fjorten Dage efter, en Mandag Aften og ved samme Tid, brændte Rønbæksmølle.

(Efter Optegnelser af Pastor emer Knudsen.)

Ligskaren ved Stolbro.

Hvor Vejen, der fører bag om Stolbro By, bugter, er det ikke raadeligt at færdes i Midnatstimen. Den vejfarende hører en Buldren og Larmen og Trampen af Heste. Straks derefter viser sig en Ligskare, som bevæger sig langsom forbi. Viger man ikke til Siden, bliver man kastet omkuld.

Paa samme Sted skal en Pige være bleven aflivet. Kæresten slog hende ihjel, fordi hun var bleven ham utro. Dette skal være Aarsagen til denne Uro om Natten.

Brandtræet i Elstrup.

Ved den første Gaard i Elstrup stod en stor Elm. I dette Træ var der hensat Brand, og mange har troet, at naar Træet faldt, skulde Ejerens Gaard brænde. Nu er Træet imidlertid falden af Ælde, men Gaarden staar godt endnu.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup. 1925.)

Spøgelset paa Katholm.

En Bonde ejede Øen Katholm. Han havde en Karl, der vogtede Kvæget. Medens han sad og spiste sin Mellemmad, kom der et underligt Spøgelse og vilde spise med ham, og da han vilde flygte for Spøgelset og sejle til Lands i Baa-den, kom Spøgelset med og sejlede til Land og sprang op paa Land og løb bort. Han fortalte det til Bonden. Men Bonden vilde ikke tro det og sagde, at han kunde blive hjemme den Dag hos dem for at se, om det var sandt, at Spøgelset var fulgt med. Men om Aftenen, da de skulde have Risengrød, sad der 5 Fingre i Grøden. Da sagde Bonden, at det var sandt, og hvem der kunde opdage det Spøgelse, maatte faa hans Datter til Kone. En Lærer, som vilde have Datteren, vilde gerne have fat i Spøgelset. Men han havde ikke Kræfter nok til at gribe det. En Aften kom en Møllersvend gaaende forbi en Luge i Porten, og da kom Spøgelset ud af Lugen. Mølleren greb Spøgelset og afklædte det og saa, at det var en Kineser. Han bar ham

til Bonden. Han havde været med et kinesisk Skib, som var gaaet under dér.

Peter Jensen, Stolbro, i »Sønderj. Maanedsskr.« 1929.

Føllet uden Hoved.

Der var i sin Tid her i Elstrup megen Talen om Løges Føl. Det var et Føl uden Hoved med et Lagen over sig og kom altid fra den øverste Mark og løb ind paa Bygaden. Før det meste kom det dog ikke ret langt ind i Byen. En Aften for Dyret. Hun vendte om og løb, alt hvad var det dog kommet midt ned paa Bygaden, hvor det mødte en Pige, der naturligvis blev bange hun kunde, hjem. Føllet løb bagefter, men det lykkedes Pigen at naa Gaardporten og faa den lukket efter sig, førend Dyret naaede hende.

(Meddelt af Jens J. Møller, Elstrup. 1925.)

Rønbæk.

Den store Bæk, der gennemskærer Lysholms og Bommerlunds Jorder og fortsætter midt igennem den kongelige Nørreskov benævnes for »Rønbæk«; den naaer Hovedvejen i Nørreskoven ved den saakaldte grønne Bro.

Paa det Sted, hvor Markerne slipper Bækken ind i Skoven, laa i længst forsvunden Tid, for mange Hundrede Aar tilbage, en Vandmølle, hvorom Sagnet fortæller, at den ejedes af en Mand og en Kone, der var meget ondsindede Folk.

Til dette Hjem kom en sildig Aftenstund ad Møllevejen en omvandrende Handelsmand og bad om Nattely, hvad han ogsaa fik.

Han forsvandt fuldstændig om Natten. Den derpaa iværksatte Undersøgelse fulgte hans Spor hen til ovennævnte Vandmølle. Baade Mølleren og hans Kone blev ført til Arresten, og efter flere Krydsforhør bekendte Konen, at de begge i Forening havde myrdet Handelsmanden for hans Penges Skyld. De dømtes begge for Mord til at have deres Liv forbrudt, og endte deres Dage paa Egen Galgebakke.

Af Vandmøllen, der forfaldt og senere nedlagdes, er ikke Spor tilbage. Vejen, der førte til Vandmøllen, er tildels endnu at spore, den var udlagt for Østerholms Lehns Beboere som Vej til Møllen, men bliver næsten aldrig brugt. Paa et gammelt Kort fra Separationstiden 1780 er Vejen betegnet som »Mühlenweg nach den Conditiones«, den blev dog lidt forlagt ved Udskiiftningen mellem Lysholm og Bommerlund.

Af ovenstaaende Begivenhed er nu kun Sagnet tilbage.

(Meddelt af J. Nielsen, Guderup.)

En Historie fra Østerholm.

Af J. Nielsen, Guderup.

Naar man rejser langs den alsiske Østkyst, har man mange smukke Punkter med vid Udsigt over Østersøen til det fjerne Fyensland, og man kommer igennem mange spredt liggende Byer, som man ikke kan se nogen Grænse paa, idet der overalt ligger smukke, til Dels pænt vedligeholdte Huse med velplejede Haver og omliggende frodige Marker indrammede af Nøddehække. Det er et naturskønt Landskab. I Slut-

ningen af 1500 og Begyndelsen af 1600, blev dette Billede omkring ved Østerholm noget ødelagt af Hertug Hans, hvis Begærlighed efter Jord er noksom bekendt og beskreven. Ikke alene søgte han ved alle mulige Lejligheden at fordrive Bønderne fra deres Ejendomme, men han ødelagde hele Byer og fordrev de arme, forpinte Bønder fra Hus og Hjem og lagde deres Landeri ind under sine store Avlsgaarde, hvorfra nu igen en Del søges udstykket.

Sagnet fortæller, at han ved Helvedgaard, senere Østerholm, ødelagte en By ved Navn »Bosted«. Der var i denne en Del Smaasteder og Huse og et Par større Steder. Den ene Gaard benævntes »Østergaard« og den anden »Vestergaard« efter deres lokale Beliggenhed.

Paa den Tid, Fortællingen begynder, ejedes Østergaard af en Mand ved Navn Hans Hansen, han kaldtes imidlertid altid Hans Østergaard. Han var en paapasselig og flittig Mand, men var trods dette kommet i trykkende økonomiske Omstændigheder paa Grund af Vanheld med sin Besætning, og var stadig i Forlegenhed med at klare Skatter osv. Han havde ogsaa maattet tage Ejendommen efter sin Fader paa lidt haarde Betingelser. Endvidere havde hans Hustru i flere Aar gaaet og skrantet, til hun til sidst døde fra ham og hans eneste Datter Marie, en lille opvakt Pige paa en 12—13 Aar dengang.

Der var altsaa ikke megen Glæde i Hjemmet for den lille Marie. Den, der tog sig mest af

hende, var Naboens Jørgen, en opvakt Dreng paa 14 Aar. Hans Fader var Træskomand, og han var en flittig Arbejder. Baade han og hans Kone hjalp Hans Østergaard i Høsttiden, og var ved mange Lejligheder en god Nabo for Hans, især Konen, da Hans' Kone gik bort. Hun blev næsten som en anden Moder for lille Marie. Disse Husmandsfolk tog jo altid Jørgen med paa Arbejde hos Hans Østergaard, og derfor gik han og Marie altid sammen, de passede Kreaturerne, fulgtes ad til Skole og blev tilsidst helt uadskillelige; var en borte en halv Dagstid, længtes den anden.

Saadan gik Tiden hen til Konfirmationsalderen, og Jørgen kom da i Tjeneste paa Østergaard. Desværre gik det Aar for Aar tilbage for Hans Østergaard, og her skal oplyses hvorfor.

I samme By boede en anden Gaardmand i Nærheden; hans Gaard kaldtes »Vestergaard«, da den som nævnt laa modsat Hans Hansens Ejendom i Byen. Manden kaldtes blandt Omegnens Beboere Pær Vestergaard. Pær var en 30-aarig Mand, der levede ugift, skønt han havde overtaget Gaarden ved 20-Aars Alderen. Han var en stor Gnier, og en i alle Maader frastødende Person, der holdt sig udenfor Omgang med Naboer og Venner. Han var foragtet af sine Omgivelser paa Grund af sin velbekendte Gerrighed og sit frastødende Væsen. Mangen halvgammel Jomfru havde vel nok gjort Tilløb til Giftermaal og taget til Pær som Husholder-

ske, men længere end et Prøveaar var der ingen, der holdt ud. Giftetankene svandt bort den første Maaned efter Indrykningen. En Ting var Pær Vestergaard en særdeles dygtig Person til, nemlig at puge Penge sammen, og han var en ren Mester til at aagre. Naar en Mand havde en Ejendom som Pær kunde tage Pant i, saa gik Laantageren aldrig forgæves. Pær var en i vid Omkreds kendt Udlaaner. Men herved misbrugte han sin Formue, for naar en Mand kom og vilde laane 100 Rigsdaler, kunde han godt faa det, men Pær gav altid kun 80 og skrev 100; blev han gjort opmærksom paa Fejlen, svarede han, at de tyve holdt han tilbage som Kaution for Renter; men ved Tilbagebetalingen gjorde han altid Fordring paa de Hundrede.

Nu var stakkels Hans Østergaard faldet i hans Kløer, og Tiden gik i Elendighed, til lille Marie var bleven en statelig Ungmø paa rigtig tyve Aar. Mellem hende og Jørgen, der var bleven en dygtig rask Karl, var det længst en afgjort Sag, at de var rigtig forlovede, og dette skulde deklarereres, saasnart Jørgen var fri for Soldatertjenesten. Hans lod selv de unge bestemme den Ting og var glad for Jørgens dygtige Hjælp ved Gaardens Drift og Datterens venlige Omgang i Hjemmet. For saavidt gik alt ret godt endda, blot Gaarden ikke havde været saa forgældet og i daarlig Stand. Den trængte haardt til en stor Ombygning. Lidt skævt saa disse gode Folk til Pær Vestergaard, der i den senere Tid tit indfandt sig paa Gaarden, og vil-

de begynde med at give Hans Raad i hans Bedrift og det temmelig næsvist. Endelig en Dag, da han kom i sin fulde Stads og havde sit kattenvenlige Ansigt paa, brast Bomben, han bad om en Samtale i Enrum, og efter en lang Historie om sin store Velstand og sine gode Forhold, kom han med det, der laa ham paa Hjertet, han foreslog Hans, at han vilde tage Marie til Kone.

Hans, der kendte sin Datters Godhed for Jørgen, hvad han i ét og alt var glad for og billigede, blev helt stum ved dette Forslag, og Pær, der havde tænkt sig, at Hans vilde blive glad for den rige Svigersøn, blev helt fortørnet over, at Forslaget ikke faldt i god Jord. Han foreslog at tale med Marie om Sagen og forsikrede, at dette var den eneste Maade, hvorpaa han vilde give Hans Henstand og eftergive ham den ret store Gæld. Dermed forlod han Østergaard, og Marie og Jørgen blev straks sat ind i Sagerne ved et Familieraad. Begge følte sig meget ulykkelige. Pær Vestergaard kom siden ofte i Huset og gjorde stadig Tilmærmelser til Marie, der paa sin Side undgik at tale med ham. Herved blev Pær mere og mere vred, og det stod efterhaanden paa Uvej.

Marie spekulerede paa alle mulige Maader, om der ikke skulde kunne findes en Udvej, hun tænkte paa at rejse bort med Jørgen, men hun var klar over, at hendes gamle Fader saa stod ene tilbage med hele Elendigheden. Endelig kom hun i Tanker om en Udvej. Hans Øster-

gaard havde en Broder Christian, som for en Del Aar tilbage var rejst til Hamborg, hvor han drev Skibshandel; han havde Held med sig og sad i gode Omstændigheder. Naar han omtaltes i Hjemmet, kaldtes han altid den rige Christian Østergaard. Det blev besluttet, at Jørgen skulde rejse til Hamborg, og sætte Onkel Christian ind i de sørgelige Forhold, for, om han muligvis kunde og vilde træde hjælpende til.

Christian Østergaard tog vel imod Jørgen og besluttede sig til straks at tage med ham til Als, hvortil de naaede sent Lørdag Nat. For ikke at vække Familien, blev de enige om, at Jørgen gik til sine Forældre, og Christian, der helst vilde overraske Familien Søndag Morgen, vilde gaa ind og lægge sig i Halmen i Stalden. Han fik imidlertid ikke Ro ret længe, for Stalddøren blev kort efter listet lydløst op, og en formuummet Skikkelse kom ind og begyndte at samle en Del Halm sammen i den ene Ende af Stalden, og under dette Arbejde begyndte han at smaa-snække med sig selv. Christian, der ikke tvivlede om Mandens Hensigt, rejste sig stille og nærmede sig Skikkelsen bagfra. Denne, der havde lagt sig paa Knæ foran Halmdyngen, for at slaa Ild med det medbragte Fyrtøj, mumlede for sig selv: »Naar jeg nu faar dette færdig, og vi faar opbygget en fin Gaard, og jeg bliver gift med Marie og vi flytter ind paa Gaarden med min sammensparede Velstand, saa tænker jeg nok, at jeg faar hendes Stivsind knækket,

og saa skulde Satan ta mig —«, videre kom han ikke, for da han begyndte at slaa Ild, slog Christian en Haand i Nækken paa ham, og da han var en stor kraftig Mand, holdt han ham fast som i en Skruestik, og slæbte ham med ud i Gaarden, hvor han raabte Alarm. Alle kom styrtende ud, der blev en større Overraskelse. Pær sprællede under Christians haarde Tag, han bad for sig og lovede Bod og Bedring og faldt tilsidst helt sammen; han vilde gerne baade give Afkald paa Marie og give Hans Henstand med Pengene og Renter, og lovede meget mere, end det var hans Agt at holde, bare for at slippe for Anmeldelse.

Han slap imidlertid ikke. Onkel Christian fandt, at Brandstiftelsen og Gælden kunde gaa lige op mod hinanden, og Pær maatte hvad enten han pøb eller sang, fraskrive sig alle Fordringer paa Hans Østergaard. Saa fik han Lov til at løbe. Siden blev han syg af Ærgrelse og maatte gaa til Sengs. Maanedsdagen efter døde han.

Paa Østergaard drog Lykken ind. Onkel Christian lod Gaarden ombygge. Den fik Jørgen og Marie, der kort efter blev gift.

Saadan lyder Fortællingen om Hans Østergaard og Pær Vestergaard.